8. Pakosalla.

Kuka voi sanoa meille, missä neiti Regina nyt on ja mikä on saanut hänet hylkäämään Martta rouvan hellän hoidon ja lähtemään pakosalle keskellä talvea vieraassa maassa, joka on täynnä erämaita ja jossa hän ei tunne ainoatakaan tietä eikä polkua, eikä taida edes sen maan kieltäkään.

Elkäämme unhottako, että kertomuksemme kuvaa aikaa, jolloin katoolisuus ja lutherilaisuus olivat mitä ankarimmassa taistelussa keskenään ja jolloin eivät lutherilaisetkaan, alituisten kiistojen kiihoittamina, olleet sen suvaitsevaisempia kuin katoolilaisetkaan eri tavalla ajattelevia kohtaan. Martta rouva oli nyt kerran saanut päähänsä, että hänen velvollisuutensa oli käännyttää neiti Regina lutherinuskoon, ja tästä epäonnistuneesta ajatuksesta ei kukaan saanut häntä luopumaan. Yhtä mittaa kiusasi hän sentähden tyttöparkaa milloin kirjoja tyrkyttämällä, milloin houkuttelemalla ja lupauksilla vapaudesta, milloin taas uhkauksilla jos jonkinlaisilla, ja kun Regina kieltäytyi kirjoja lukemasta ja pappeja kuulemasta, antoi tuo innokas rouva joka aamu ja ilta pitää rukouksia vankinsa huoneessa sekä sunnuntaisin jumalanpalveluksiakin samassa paikassa. Kun eivät nämä keinot mitään vaikuttaneet, sanoi Martta rouva sitä neiti Reginan uppiniskaisuudeksi; kuta enemmän Martta rouva ponnisti voimiaan, sitä tyynemmäksi, kylmemmäksi ja jäykemmäksi kävi hänen vankinsa. Regina piti itseään uskonsa marttyyrina ja kärsi näennäisen rauhallisesti kaikki nöyryytykset pyhän asian vuoksi.

Mutta kuuma etelämainen veri kuohui yhdeksäntoista vuotiaan neidon suonissa niin, että se vaan suurella vaivalla saatiin pysymään pinnaltaan tyynenä. Oli hetkiä, jolloin neiti Regina olisi ollut valmis räjähyttämään ilmaan koko Korsholman linnan, jos vaan olisi voinut. Mutta nuo vanhat harmaat muurit eivät hänen äänettömästä raivostaan välittäneet, ja pako näytti lopulta olevan hänen ainoa pelastuk-

sensa. Vuoden ja yön hän sitä mietti; viimein sai hän käsiinsä keinon, jolla voi voittaa Martta rouvan valppauden.

Kajaanin linnassa istui siihen aikaan vankina kuuluisa ja onneton *Johannes Messenius,* joka oli kasvatettu jesuittakoulussa Braunsbergissa ja jonka jesuitat olivat määränneet katoolilaisuuden apostoliksi vääräuskoisessa Ruotsissa. Sigismundin puolueen hyväksi tekemiensä häväistyskirjoitusten ja kaikellaisten muiden vehkeiden vuoksi oli hänet vangittu ja oli hän nyt yhdeksättätoista vuotta istunut kuin myyrä kolossaan vankilan seinien sisällä, jossa häntä useinkin pahoin kohdeltiin, kun kertomukset hänen opistaan, onnettomuuksistaan ja katoolisista mielipiteistään saapuivat neiti Reginankin kuuluville. Siitä hetkestä alkaen risteili rohkeita tuumia vangitun neidon mielessä.

Eräänä päivänä uuden vuoden tienoossa ilmaantui Korsholmaan kuljeksiva saksalainen puoskari, kantaen rohtolaatikkoa selässään, niinkuin koronkiskuri juutalaiset tekivät myöhempään aikaan.*) Tuollaiset kulkurit, jotka samalla kertaa olivat tohtoreita ja apteekkareita, viekoittelivat hyviä rahoja herkkäuskoiselta rahvaalta, ja turvautuivat heihin usein ylhäisemmät säätyhenkilötkin, sillä koko maassa ei siihen aikaan vielä ollut tutkinnon suorittanutta lääkäriä, ja ainoastaan yksi ainoa apteekki Turussa, joka sekään ei ollut erittäin hyvin varustettu. Ei ole siis kumma, että mainitsemamme puoskari sai yllin kyllin työtä parantaessaan luuvaloa, pistoksia, vatsakipuja ja muuta semmoista; Martta rouva itsekin, joka aina valitti vatsankipuaan ja hengen ahdistusta joka kerta kuin oli antanut rengeilleen selkään, otti suurella mielihyvällä vastaan vieraan tohtorin. Muutamissa päivissä oli vieras täydellisesti perehtynyt taloon, ja niin tapahtui, että hänet kutsuttiin neiti Reginan luo, joka valitti ankaraa pään särkyä.

Martta rouvan tavallinen älykkäisyys petti hänet tällä kertaa. Kaksi päivää sen jälkeen olivat eräänä aamuna sekä nuori neiti Regina että vanha Dorthe kuin myöskin puoskari teillä tietymättömillä. Ulkoapäin murrettu rautaristikko ja jälelle jääneet nuoraportaat ilmaisivat kyllin selvästi, että

*) Vaikka välskäri itse oli vaeltanut rohtolaatikko selässään, oli hänen tapana kuitenkin puhua hyvin halveksivasti puoskareista.

puoskari oli auttanut vankeja muurien ja vallien yli. Martta rouva unohti pelkästä hämmästyksestä sekä vatsatautinsa että hengenahdistuksensa ja lähetti hetipaikalla vanginvartijoitaan kaikille haaroille karkureita kiinniottamaan. Pian saamme nähdä, kuinka hänen toimensa onnistuivat.

Palaamme hetkeksi Bertelin seuraan, jonka tapaamme mieli mitä ristiriitaisimpien tunteiden vallassa ajamassa kautta myrskyisen yön seuranaan vanha palvelijansa Pekka. Tämä kunnon mies ei voinut käsittää sitä hulluutta, että kun juuri on tultu kotitaloon, lähdetään hetipaikalla pois lämpimän takkatulen ja kiehuvan padan äärestä lumikinosten ja susien sekaan synkkään korpeen. Eikä sitä Bertel itsekään käsittänyt. Äsken oli hän, päästyään lomalle siksi aikaa kuin sotaväki oli talvileirissä Saksanmaalla, kulkenut Tornion kautta Isoonkyröön ja aikonut sieltä Vaasaan, joka oli hänen salainen matkansa määrä. Ja nyt kohtasi hänet toisessa paikassa isän kirous, ja toisessa tyhjät muurit, joiden sisällä ei ollut enää se, jota hän haki. Regina oli kadonnut jäljettömiin.

— Minnekkä ajetaan? — kysyi Pekka nyreästi, kun oli tultu suurelle maantielle.

— Aja minne tahansa, — vastasi yhtä äreästi hänen herransa. Pekka käänsi hevosensa Vaasaan, jonne oli vaan noin kolmen peninkulman matka. Bertel huomasi sen. — Pöllö! — huusi hän, — minähän käskin sinun ajaa pohjoseen päin.

— Pohjoseen päin, — virkkoi Pekka yhtä yksikantaan ja käänsi, haikeasti huoaten, hevosensa Uuteen Kaarlepyyhyn, jonne matkaa oli seitsemän peninkulmaa. Siihen aikaan ei ollut mitään majataloja eikä hollihevosia matkustajain mukavuudeksi. Mutta taloja oli siellä täällä teiden varsissa, joista kaikkien niiden, jotka kruunun asioissa kulkivat, täytyi saada hevosia, jota vastoin muiden matkustavaisten oli kyydistä erittäin sovittava. Tavallisia yöpaikkoja olivat pappilat ja oli niissä jokaisessa eri tupa pihan perällä, jossa oli valmiita olkivuoteita ja pöydällä kylmää ruokaa sekä tuttujen että tuntemattomien varalle. Olihan varsin ymmärrettävä, että Pekka, joka ei ollut saanut mielestään puuropataa, uskalsi vielä kerran kysyä, eikö ehkä olisi parasta ajaa yöksi Wöyrin pappilaan.

— Aja Ylihärmään päin, — vastasi ratsumestari kiukkuisesti ja kääriytyi tuuheaan lammasnahkaturkkiinsa, sillä yöllinen tuuli puhalsi polttavan tuikeasti.

— Hullu e'essä, hullu reessä, — mutisi Pekka ja poikkesi sille kaitaselle kyläntielle, joka Isosta-kyröstä johtaa yllämainittuun paikkaan, mikä silloin oli Lapuan emäpitäjäsen kuuluva kappeli.

Täällä olivat kinokset miehen korkuisina paltoutuneet aitojen väliin ja matkamiehet voivat ainoastaan käyttäen tunkeutua eteenpäin. Tunnin verran ponnisteltuaan olivat hevoset

uupuneet ja pysähtyivät nyt joka kymmenennen askeleen päässä. Bertel, joka oli mietteisiinsä vaipunut, sitä tuskin huomasi. Oli Kyrön tasangoilta tultu Lapuan metsiin. Erämaan hiljaisuus, joka keskeytyi ainoastaan myrskyn pauhinasta, ympäröi matkamiehiä kaikilla tahoilla, eikä missään näkynyt jälkiä ihmisasunnoista.

Pekka oli jonkun aikaa paarustanut reen kupeella ja leveiden hartiainsa voimalla kiskaissut sen ylös kinoksista, silloin kun se vaipui niin syvälle lumeen, ett'eivät hevoset kyenneet saamaan sitä liikkeelle. Viimein väsähtyivät kuitenkin

hänenkin voimansa ja reki puuttui auttamattomasti korkeaan lumivuoreen. — No? — huusi Bertel kärsimättömästi. — Mikä hätänä?

— Ei ole hätänä mikään muu, — vastasi Pekka rauhallisesti, — kuin ett'emme tarvitse lukkaria emmekä pappia hautautuaksemme.

— Kuinka pitkältä on tästä lähimpään taloon?

— Muistelen olevan peninkulman paikoille.

— Etkö näe tulta tuikkavan tuolla metsän sisässä?

— Taitaapa tuikkaa . . .

— Riisu hevoset, ja ratsastakaamme sinne!

— Ei, hyvä herra, se ei käy päinsä. Tässä metsässä kummittelee oikein turkasesti, sen tiedän minä vanhastaan, kummittelee aina siitä lähtien kuin talonpojat tappoivat täällä voutinsa nuijasodan aikana ja polttivat hänen talonsa ja viattomat lapsensa.

— Loruja! Me ratsastamme.

— Tehdään niinkuin tahdotte.

Kohta olivat hevoset riisutut ja molemmat matkamiehet pyrkivät nyt ratsain tulta kohden, joka välistä katosi, välistä taas leimahti esiin lumisten honkien välistä.

— Sano minulle, Pekka, — alkoi Bertel, — mitä se on kuin kansa kertoo tästä erämaasta? Muistelen lapsuudessani siitä paljonkin kuulleeni.

— Lienettehän kuulleet. Äitinnehän oli kotoisin täältä.

— Täällä oli muinoin suuri uudismaa metsässä?

— Suuri se oli, monen sadan tynnyrinalan laajuinen; kaiken sen oli vouti Stjernkors perkauttanut ja kaivattanut peninkulmaisia ojia jo Kustaa kuninkaan aikana. Ja täällä kasvoi monta sataa tynnöriä viljaa, kertoi isäni, ja uuden ja suuren talon oli vouti rakennuttanut ja eli kuin ruhtinas erämaassa. Silloin tulivat nuo talonpojat ja sytyttivät talon tuleen keskellä yötä, ja siinä hukkui ihmisiä ja elukoita, paitse sitä nuorta neitiä, jonka isänne pelasti ja sitten otti rouvakseen.

— Eikö taloa sitten enää koskaan uudelleen rakennettu?

— Siinä oli, tiemmä, lihava pala monen mielestä siinä, ja olihan niitä niitäkin, jotka uhallakin muuttivat tänne asumaan. Mutta se toinen oli vanhempi ja viisaampi ja alkoi pitää semmoista helvetin meteliä sekä yöllä että päivällä,

ett'ei kukaan enää voinut olla varma hengestään, vielä vähemmin syntisestä sielustaan. Kun tuvassa istuit, niin tempasi tuolin altasi, puurokuppi pyöri pöydän alle ja kivet irtautuivat uunista ja sinkoilivat ympäri korvia. Jos menit metsään, ei sielläkään ollut sen parempi ollaksesi, puut kaatuilivat, vaikk'ei tuullutkaan ja maa upotti jalkojen alla selvällä kovalla tiellä ja veti pohjattomaan suohon. Kun nyt ajattelen, että me kuljemme samassa metsässä . . . voi, voi, upottaa, upottaa . . .

— Vaiti mies! Lumihan se vaan siinä upottaa. — Entä sitten? Eivätkö voineet sitä kauvemmin kestää?

— Sitten muuttivat ne kaikki pois, niin ett'ei jäänyt kissaakaan kiukaan kulmaan, paitse muuatta vanhaa torpparia, mutta hänkin on jo aikoja sitten kuollut. Koko tuo suuri uudismaa joutui taas autioksi, ojat liettyivät kiinni, niityt metsittyivät ja pellot alkoivat kasvaa petäjiä. Siitä on kohta neljäkymmentä vuotta . . .

Ja kun Pekka oli tottumaton pitkiä puheita pitämään ja näytti itsekin hämmästyvän tätä monisanaisuuttaan, pisti hän tulpan suunsa eteen ja pysähytti samalla hevosensa.

— Mitä nyt taas? — kysyi Bertel kärsimättömästi.

— En näe enää tulta.

— En minäkään. Se on kai puiden peitossa.

— Ei, hyvä herra, se ei ole puiden peitossa, se on vaan vaipunut maan sisään, kun ensin vietteli meidät tänne synkimpään korpeen. Sanoinhan minä, että niin tulisi käymään. Täältä emme ikinämme hengissä palaja.

— Aja mies; luulen näkeväni tuolla edessäpäin jotain, joka on niinkuin tupa.

— Sen tupa, suuri kivihän se on, jonka kupeilta tuuli on lumen ajanut. Olemme hukassa.

— Suus' kiinni ja aja! Tässähän on kenttä ja nuorta metsää; tuolla vilkkuu jotain lumen sisästä.

— Kaikki pyhimykset meitä siunatkoot. Olemmehan aivan samalla paikalla, missä talo oli ennen. Ettekö näe, miten tuolla vanhat tulensiat piipottavat lumen sisästä? Elkää menkö, herra!

— En erehtynyt . . . tuossa on tupa.

Bertel ja hänen toverinsa olivat erittäin vaivaloisella maalla, jossa hevoset joka askeleella kompastelivat kiviin ja

lumen peittämiin kuoppiin. Miehen korkuiset kinokset ja kaatuneitten puitten rungot vielä vaikeuttivat kulkemista, ikäänkuin tukkiaksensa kokonaan tien tuohon ränstyneesen majaan, joka, liekö ollut sattumalta tai tahallaan, oli piiloutunut kahden tuuhean kuusen taa, joiden oksat ulottuivat maahan asti. Tuvan toisella seinämällä oli ulos päin aukeava luukku, jota myrsky paiskeli auki ja kiinni, niin että tuli milloin katosi, milloin tuikahti taas näkyviin. Bertel laskeutui hevosensa selästä, sitoi sen kuuseen ja läheni ikkunaa silmätäkseen ulkoapäin tupaan. Salainen toivo joudutti hänen askeleitaan. Hän oli varma siitä, että jos pakolaiset olivat lähteneet pohjoiseen päin, he eivät olleet kulkeneet suurta maantietä myöten, vaan koettaneet syrjäteitä noudatellen eksyttää vainoojiaan. Mutta tällä osalla Pohjanmaan alankoa kulki jo siihenkin aikaan sadottain polkuja idässä päin oleville uudistaloille. Mistä tietäisi, mitä näistä poluista he olivat kulkeneet.

Mutta kuitenkin sykki hänen sydämmensä levottomasti, kun hän läheni ikkunaa. Neljästä pienestä ruudusta oli kaksi luusta, jota käytettiin lasin asemasta; yksi oli rikottu ja aukko täytetty karhun sammalella; ainoastaan neljäs oli lasista, mutta niin jäätynyt ja lumettunut, ett'ei sen läpi alussa voinut mitään nähdä. Bertel hengitti lasiin, mutta huomasi harmikseen, ett'ei hän sisäpuolelle keräytyneen jään läpi voinut mitään erottaa. Mutta juuri silloin hirnasi hänen hevosensa.

Bertelistä tuntui naurettavalta ulkoapäin tähystellä kurjaan metsätupaan. Hän oli jo aikeessa kolkuttaa ovelle, kun samassa varjo peitti tulen ja jää lasin sisäpuolella nopeasti suli jonkun siihen sisältäpäin hengittäessä. Sisällä olija näkyi olevan yhtä utelias katsomaan ulos kuin hän sisään. Kohta erotti Bertel ihmisen kasvot ja kaksi tulista silmää, jotka ollen aivan ruudussa kiinni tirkistelivät ulos, ikäänkuin etsiäkseen syytä hevosen hirnumiseen öisessä erämaassa.

Ikkunassa olevat kasvot vaikuttivat Berteliin kuin salaman isku. Kaunista Reginaa ajatellessaan oli hän odottanut jotain mieluisempaa. Sen sijaan näki hän kuolon kalpeat kasvot, joita ympäröi musta, pään mukainen nahkapäähine, jonka tummassa kehyksessä tuo kalpea naama näytti vieläkin

kalpeammalta. Kerran ennenkin oli Bertel nähnyt nuo kasvot, ja kun hän tarkkaan muisteli, selvisi hänen mielessään muisto eräästä kamalasta yöstä Bayerin metsissä. Ehdottomasti vetäytyi hän takaisin ja jäi hetkiseksi seisomaan epätietoisena mitä tekisi.

— Näettekö hänet? — kuiskasi Pekka. — Se on itse paholainen.

— Vaikka olisikin, — vastasi Bertel päättävästi, — niin täytyy meidän ainakin ottaa selko siitä, mitä hänellä on täällä tekemistä. — Ja sen sanottuaan löi hän muutamia voimakkaita iskuja suljettuun oveen.

---

9. Harhaileva ritari.

Ei auvennut ovi ennenkun pitkän odotuksen jälkeen. Se avattiin sisältä päin ja vanha vuosien kangistama valkopartainen ukko ilmaantui kynnykselle. Tottuneena sodan tapoihin, jossa *otetaan* mitä tarvitaan, ell'ei sitä hyvällä anneta, työnsi Bertel vanhuksen syrjään ja astui kursailematta tuohon ränstyneesen majaan. Hänen suureksi hämmästykseksen oli tupa tyhjä. Sammumaisillaan oleva uunin rakoon pistetty päre valaisi heikosti tätä kurjuuden asuntoa. Ei mitään muuta ovea näkynyt kuin se, josta Bertel oli tul-

lut; ei mitään muuta elävää olentoa näkynyt kuin tuo harmaahapsinen ukko ja suuri takkuinen koira, joka lieden edessä maaten irvisti ikeniään kutsumattomalle vieraalle.

— Missä on se mies, jolla oli nahkapäähine päässään? — kysyi Bertel terävästi.

— Jumala teidän armoanne siunatkoon, — vastasi ukko nöyrästi ja vältellen. — Ketäpä täällä voinee muita olla kuin teidän armonne?

— Sano totuus! Täällä täytyy jonkun olla piilotettuna. Sängyn alla . . . ei. Uunin takana . . . ei. Ja kuitenkin oli sinulla äsken suurempi tuli takassasi. Mitä? Minä luulen että olet sitä vedellä sammutellut? Vastaa!

— On niin kylmä, teidän armonne, ja tupa on hatara . . .

Bertelin epäluulo oli herännyt ja hän tutki tarkasti huonetta joka taholta. Yhtäkkiä keksi hän hienon ja pehmosen naisen hansikkaan, joka oli jäniksen nahkalla päällystetty.

— Tunnustatko, vanha roisto! — huudahti nuorukainen. Vanhus näytti hämmästyvän, mutta tointui pian. Hänen muotonsa muuttui pian, hän iski viekkaasti silmää ja osoitti uunin karsinaan päin. Bertel seurasi hänen viittaustaan . . . astui muutamia askelia . . . ja lattia vaipui hänen jalkojensa alla. Hän oli astunut kellarin aukkoon, jota ei ollut uunin pimeästä varjosta erottanut. Kohta putosi luukku ylhäältä aukon päälle ja samassa kuului kiinni rasahtavan säpin ääni. Säppi oli niin luja, että se esti lattian alle joutuneen, kaikista ponnistuksistaan huolimatta, saamasta luukkua auki.

Bertel oli pudonnut tuollaiseen sillan aluiseen, jossa köyhät eläjät säilyttävät juuriksia ja kaljaa. Kuoppa ei ollut syvä eikä putoaminen vaarallista, mutta Bertelin suuttumus on kuitenkin helposti ymmärrettävä. Pieni hansikas oli hänelle kaikki ilmaissut. Hänen täytyi olla täällä, tuon ihanan, ylpeän, onnettoman ruhtinattaren, jota hän niin kauvan oli salaisesti ihaillut. Kuka tietää, ajatteli Bertel eikö hän ehkä ole joutunut julmien ryövärien käsiin. Ja hän raivostui ajatellessaan että hän juuri nyt, kun monien vuosien kaipauksen jälkeen oli päässyt neiti Reginaa näin likelle ja olisi voinut olla avuksi ja turvaksi onnettomalle, oli joutunut ilkeän väijynnän uhriksi, van-

giksi tähän hiiren loukkoon, joka oli vielä kurjempi kuin se kurja maja, jonka lattia tällä hetkellä oli kattona hänen päänsä päällä. Turhaan koetti hän hartioillaan nostaa ylös lattialautoja; ne olivat yhtä taipumattomat kuin se kohtalo, joka jo kauvan oli ivannut hänen hartaimpia toiveitaan.

Ylhäältä päänsä päältä kuuli hän hiljaisia askelia, niinkuin olisi useita henkilöitä kulkenut sillan yli. Sen jälkeen oli kaikki taas hiljaa.

Bertelin ainoaksi toivoksi jäi nyt Pekka, joka ei ollut uskaltanut tulla tupaan. Vaan ei häntäkään kuulunut ja niin kului kolme tai neljä tuntia ikävimmässä epävarmuudessa, jota vielä lisäsi pelko, että hänet ehkä oli jätetty nääntymään nälkään ja viluun.

Silloin kuului taas askelia hänen päänsä päällä, säppi avattiin ja luukku nostettiin ylös. Kohmettumaisillaan kiipesi Bertel kosteasta kuopastaan, vakuutettuna siitä, että Pekka vihdoinkin oli löytänyt hänen vankilansa, vaan sen sijaan näki hän edessään tuon valkopartaisen miehen, nöyränä ja alammaisena niinkuin ennenkin, ojentamassa hänelle vielä kättäänkin auttaakseen häntä ylös pääsemään. Suuttuneena tarttui nuori sotilas vanhusta olkapäähän ja aikoi antaa hänelle kouraan tuntuvan kurituksen. — Kelvoton! — huusi hän, — oletko kyllästynyt elämääsi vai etkö tiedä mitä teet, houkko? Mikä estää minua murskaamasta sinua kuoliaaksi oman uunisi kylkeen?

Vanhus tarkasteli häntä silmää rävähdyttämättä. — Tee se, Perttilän tyttärenpoika, — vastasi hän. — Tapa vaan, jos tahdot, isoäitisi vanha palvelija; mitäpä maksaa hänen enää elääkään?

— Isoäitinikö palvelija?

— Olen viimeinen elossa oleva kaikista niistä, jotka ennen asuivat tässä hedelmällisessä seudussa, joka nyt on erämaa. Minä se olin, joka sanoin Aaron Perttilälle, silloin kun herrani talo poroksi paloi: pelasta neiti! Ja Perttilä teki sen; kirottu olkoon hän, ja siunattu samalla! Hän kantoi lempeän ja jalon neitini palavien liekkien keskestä, ja aatelisneiti rupesi ylpeän talonpojan nöyräksi vaimoksi.

— Mutta oletko sinä mieletön, ukko? Jos olet niinkuin sanot isoäitini vanha palvelija, miksi olet sulkenut mi-

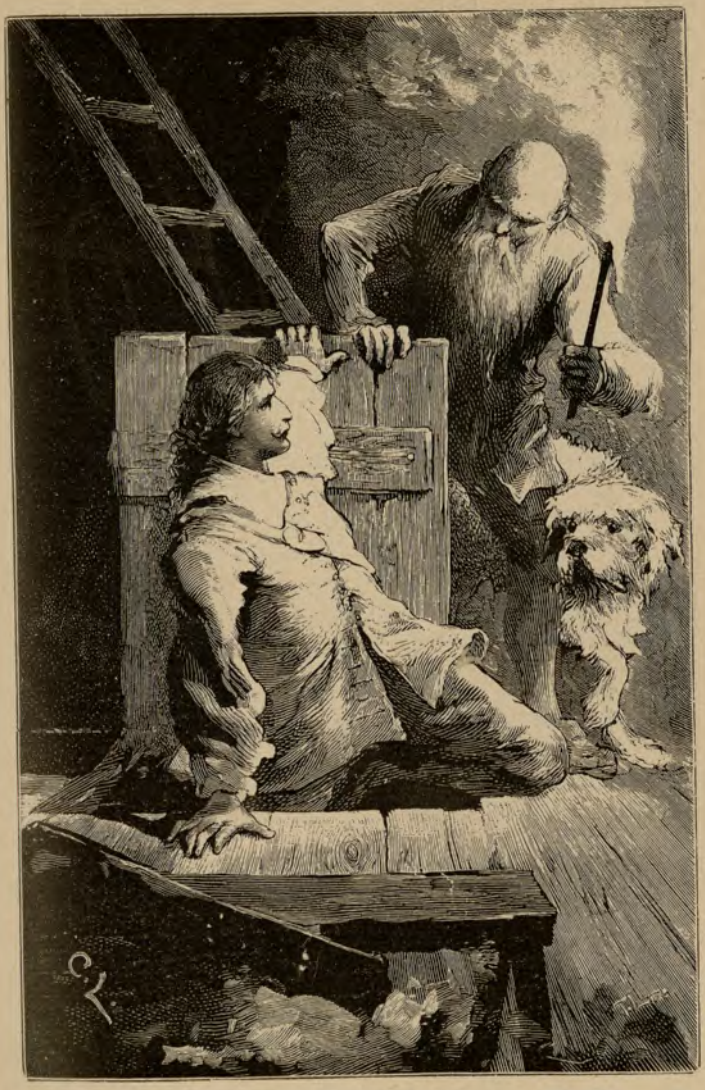

Harhaileva ritari.

nut tähän kirottuun kuoppaan? Ilmaiset ystävyytesi jotenkin merkillisellä tavalla.

— Tapa minut, herra, minä olen yhdeksänkymmenen vuoden vanha. Tapa minut, minä olen . . . paavinuskoinen.

— Paavinuskoinen! Kautta miekkani, nyt alan ymmärtää.

— Minä olen viimeinen katoolilainen tässä maassa. Olen kuningas Juhanan ja kuningas Sigismundin ajoilta. Olen yksi niistä neljästä, jotka hautasivat viimeisen nunnan Naantaalin luostarissa. En ole kahteenkymmeneen vuoteen messua kuullut, ei ole sen jälkeen pyhää vettä päälleni riputeltu. Mutta kiitetyt olkoot kaikki pyhimykset, tuntia ennen kuin tulitte sain minä pyhän ripin.

— Majassasi on käynyt munkki.

— On, herra.

— Ja hänellä oli mukanaan nuori tyttö ja toinen vanha naispalvelija. Vastaa!

— Oli, herrani. He seurasivat häntä.

— Ja minun tullessani sinä heidät piilotit . . .

— Piilotin, teidän armonne. Lakkaan piilotin.

— Sen jälkeen olet viekoitellut minut kurjaan hiirenloukkuusi, sill'aikaa kun päästit munkin ja naiset pakenemaan?

— En kiellä niin tehneeni.

— Ja tiedätkö, mikä on oleva palkkasi kaikesta tästä?

— Olkoon mikä hyvänsä. Ehkä kuolema.

— Säästän henkesi, mutta yhdellä ainoalla ehdolla. Sinun on neuvottava minulle, minne päin pakenijat tästä lähtivät.

— Henkeni! Olenhan sanonut, että olen yhdeksänkymmenen vuoden vanha.

— Etkö sinä pelkää . . . kidutustakaan.

— Suokoot pyhimykset, että minulle noin suuri kunnia osotettaisiin!

— Mutta jos minä poltan sinut elävältä omaan majaasi.

— Pyhiä marttyyrejäkin on roviolla poltettu.

— En ole, totta puhuakseni, mikään teloittaja; olen kuninkaaltani oppinut uskollisuutta arvossa pitämään. — Ja

Bertel puristi liikutettuna vanhuksen kättä. — Mutta yhden asian tahdon sanoa sinulle, — jatkoi hän. — Luulet ehkä, että olen tullut viemään pakenijoita takaisin vankilaan. En ole sitä varten tullut. Vannon sinulle ritarikunniani kautta että hengelläni ja verelläni tahdon puolustaa neiti Reginan vapautta ja tehdä kaikki voitavani hänen pakoansa edistääkseni. Tahdotko nyt sanoa minulle, minne päin he pakenivat?

— En, teidän armonne, — sanoi vanhus rauhallisesti. — Nuori neiti on pyhimysten ja erään älykkään miehen suojeluksen alaisena. Te olette nuori ja tulinen, ja te saattaisitte heidät vaan turmioon. Kääntykää sen vuoksi takaisin tästä, te ette enää voi löytää pakenijain jälkiä.

— Sinä lautapää härkä! — mutisi Bertel harmissaan. — Hyvästi, minä tulen kyllä toimeen ilman apuasikin.

— Parasta kun jäätte tänne huomiseksi! *Tänään* voitte kyllä, jos tahdotte paarustaa peninkulman matkan läpi miehen korkuisten nietoksien. *Huomenna* voitte ratsastaa mukavasti.

— Konna, sinä olet lähettänyt pois hevoseni?

— Olen. Teillä on varmaankin nälkä. Tässä olisi padallinen keitetyitä nauriita. Maistukoot ne teille makealta.

— Äh, — ajatteli Bertel kiivain askelin lattiaa mitellessään, — en soisi kymmenestä pullosta reininviiniä, että Larsson minut nyt näkisi. Hän kutsuisi minua kengättömäksi hevoseksi. Mitenkä pääsee nyt tästä lumilinnasta?

— Mutta — sanoi hän ääneensä, — jotain johtuu mieleeni. Tahdon koettaa, eikö lapsuuteni aikana saamani oppi voisi olla minulle hyödyksi. Suksesi tänne, ukko!

— Sukseniko! — vastasi ukko hämmillään. — Ei minulla ole suksia.

— Sinulla on. Ei kukaan tule suksitta toimeen tässä erämaassa. Vedä vaan esille! — Ja huolimatta ukon estelyistä, vetäsi Bertel auki luukun lakkaan, josta löysi kahdet mainiot sukset.

— Kas niin, ukkoseni, — huudahti ratsumestari, — mitäs sanot uusista hevosistani? . . . Sanon niitä omikseni, sillä lyönpä vetoa, että myyt ne minulle tästä hopeatalerista. Sivakampia hepoja en ole elämässäni nähnyt. Jos sinulla on terveisiä munkille ja neiti Reginalle, vien ne mielelläni perille.

— Elkää lähtekö yksiksenne erämaahan, nuori herra, — virkkoi vanhus. — Ei siellä ole tietä eikä polkuja, metsä on monta peninkulmaa pitkä ja vilisee susia. Siellä on varma kuolema vastassanne.

— Erehdyt, ystäväni, — vastasi Bertel. Ell'en muista väärin, on täältä kahdet jälet toiset minun hevosieni jälet ja toiset pakenijain. Sano minulle, ajoivatko ne vaiko ratsastivat.

— Eivätkö liene ratsastaneet.

— Silloin olen varma siitä, että ajoivat. Sinä olet vanha veitikka. Mutta minä annan sinulle anteeksi hyvien suksiesi tähden. Jää hyvästi. Kahden tunnin kuluttua olen saavuttanut ne, joita haen.

Sen sanottuaan riensi Bertel ulos.

Oli vielä varhainen aamu, ainakin pari kolme tuntia ennen auringon nousua. Mutta onneksi oli lumipyry lakannut, ilma oli seljennyt ja talviset tähdet tuikkivat kirkkaasti sinisellä taivaan kannella. Pakkanen oli kiihtynyt, metsät ja hanget kimaltelivat tuhannen tuhansista jäisistä timanteista, jotka matkamiehen silmää viehättävät. Lumiset puut ja välkkyvät kinokset, joita talvisyön kirkkaus valaisee, vaikuttavat aina omituisen virkistävästi pohjoismaalaisen mieleen; tuossa ilmiössä on aina jotain suurta, loistavaa, puhdasta ja reipasta, joka johtaa hänen mieleensä lapsuuden muistot ja ensimmäisen nuoruuden loistavat haaveet. Ei siinä ole mitään, joka sydäntä kouristaisi tai lamauttaisi mielikuvituksen liitelevää lentoa; kaikki on niin äänetöntä, niin juhlallista, niin vapaata; tekisi mieli sanomaan, että luonto tämän talvisen ja yöllisen hiljaisuuden helmassa on kuollut, ja kuitenkin elää se lämpimänä ja uhkuvana matkamiehen rinnassa. Tuntuu siltä kuin olisi se tähän pieneen paikkaan, tähän yksinäiseen sydämmeen erämaassa koonnut kaiken virkeän eloisuutensa, antaakseen sen elää-kahta kauniimpana keskellä jäätynyttä kylmyyttään, keskellä äänettömyyttä ja tähtien tuiketta.

Bertelkin tunsi itsensä reippaaksi ja virkeäksi. Hän oli nuori ja altis kaikille vaikutuksille. Kun hän vapaasti kuin tuulonen lasketteli hankia pitkin puitten lomassa, oli hän mielestään kuin lapsi. Hän oli olevinaan kuin tuo entinen poikanen, joka liiteli suksillaan pitkin Isonkyrön tasangoita virittämään ansoja teerille ja metsäkanoille. Tosin

horjahteli hän alussa tottumattomuudesta, kuin sukset vallattomasti kütivät jäätyneitä rinteitä pitkin; tosin luiskahti hän joskus poiskin suksiltaan, mutta pian oli hän saanut takaisin vanhan taitonsa ja seisoi yhtä varmasti kuin ennenkin epätasaisellakin maalla.

Vaan nyt olivat pakenevien jälet löydettävät ja se ei ollut mikään helppo tehtävä. Tunnin verran oli Bertel jo harhaillut Ylihärmään päin, saamatta vähääkään vihiä kadonneista. Tuiskun viimeinen puuska oli ajanut umpeen kaikki jälet; siellä täällä näkyi vaan suden askelia, kun se oli hankea pitkin juosta jolkutellut, ja silloin tällöin pyrähti metsäkana lentoon lumisesta pensaasta. Uni, nälkä ja uupumus alkoi rasittaa; pakkanen koveni auringon nousun aikaan ja alkoi huokua huurretta hänen tummiin viiksiinsä ja hattunsa töyhtöön.

Silloin näkyi vihdoinkin muutamalla metsätiellä, jossa tuuheat kuuset olivat estäneet lumen juoksemasta, vereksiä reen jalasten ja hevosten kavioitten jälkiä. Bertel noudatteli niitä yhä enemmän uupuen; väliin katosivat jäljet, väliin ne taas ilmaantuivat, kun tie vei metsään. Aurinko nousi punasen keltasena kaakon taivaalta ja valaisi puiden latvoja; tuli kylmä ja kirkas päivä; ei missään näkynyt muuta kuin metsää ja kinoksia.

Mutta kaukana pohjoisessa kohosi pieni savupatsas selkeälle, keltaselle aamutaivaalle. Bertel ponnisteli sitä kohti, sukset liukuivat taas vapaammin, tie parani, ja vihdoin saapui väsynyt seikkailija yksinäiseen taloon valtatien varressa. Ensimmäinen, jonka hän tapasi, oli Pekka, joka tuli tuvasta hevosiaan ruokkimaan.

— Peijakkaan poika, — huudahti Bertel hyvillään, — kuka on käskenyt sinun tänne tulemaan!

— Kukako? — vastasi Pekka yhtä hyvillään — kukas muu kuin se paholainen. Varroin vartomistani sen tuparähjän luona siellä metsässä, mutta kun ei ketään kuulunut, niin alkoi minua unettaa ja minä nukuin hankeen istualleni. Hetken kuluttua heräsin siitä, että kuulin hevosen hirnuvan, ja mitä näen mä? Reen, samallaisen kuin meidän rekemme, joka kahden hevosen vetämänä ajoi täyttä karkua metsätielle päin. Joko se on piru itse tai on se isäntäni, tuumasin minä, mutta olkoon kumpi hyvänsä, minä lasken perässä.

Kiipesin taas hevoseni selkään, ja nälkä minulla oli niin, että näköä haittasi, mutta perässä minä painoin. Lopulta uupuivat hevoset, reki katosi näkyvistäni ja minä kiitin kaikkia paavilaisia ja luteerilaisia pyhimyksiä, että vihdoinkin sain tähän taloon, jossa keitätin itselleni padallisen velliä. Liehän ollut helteistä Lützenissä ja Nördlingenin luona, mutta en minä ole pahemmassa pakkasessa ollut kuin täällä perhanan Ylihärmässä.

— Hyvä, hyvä, — sanoi Bertel, — he eivät pääse käsistämme. Mutta on se sitäkin Pekka, että on hetkiä, jolloin nälkä ja uni ovat voimakkaammat kuin rakkaus. Mennään huoneesen.

Ja Bertel meni tupaan, keitätti itselleen kupillisen lämmintä maitoa ja heittäytyi tuvan lattialle olkivuoteelle lepäämään. Sinne jätämme nyt harhailevan ritarimme rauhassa nukkumaan.

---

10. Kajaanin linna.

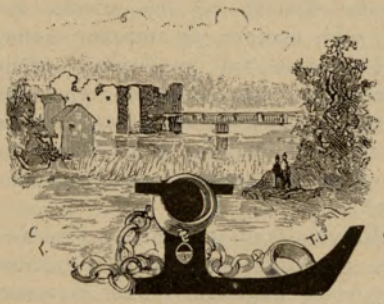

oitolla ihmisten ilmoilta, kaukana pohjolassa, pauhaavat suurien, mahtavien järvien vedet jäisten holviensa alla; koskien vaahto ei koskaan jäädy, petäjien vihreys ei koskaan lakastu, eivätkä koskaan horju ne harmaat kalliot, joiden välissä virrat pusertuvat kuohuviksi koskiksi. Täällä ovat luonnon voimat vuosituhansia taistelleet lakkaamatonta, uupumatonta taisteluaan, rauhoittumatta, sovintoa solmimatta; virta ei väsy kallioiden

kanssa painimasta, kalliot eivät väsy virtaa kiusaamasta; vuori ei vanhene; äärettömät suot eivät suostu viljeltäviksi; kylmän kirkkaalla talvisella taivaalla lainehtivat revontulten laineet niinkuin ennen muinoin, ja heijastavat valoaan yli matalien majojen, jotka siellä täällä järvien rannoilla kohoavat.

Siellä on, kaukaisessa pohjolassa, yön ja koskien kotimaa; sieltä lankeavat varjot suomalaisen runouden valoisiin maisemiin. Siellä kutoo valonarka taikausko verkkojaan ihmisten uskon ympärille; siellä ovat urhojen haudat; siellä olivat kipujen vuoret. Siellä kuluttivat viimeiset jättiläiset kömpelön voimansa vuorisissa erämaissa; täällä oli Hiiden linna, jonka portaat olivat kukin syltä korkeat. Siellä hautoi muinaisuus synkimpiä aatteitaan, ja sinne se askel askeleelta vetäytyi pakoon uudemman ajan suurempaa valoa. Ja siellä se vuodatti verensä voimattomassa kiukussa; valtaistuimeltaan karkoitettu pakanuus hiipii kristinuskon karitsaksi pukeutuneena, rauhatonna seudusta toiseen, vaalien kurjaa noituuttaan yöllisillä hautausmailla.

Ennenkun nuo suuret pohjoiset vedet, vimmastuneina taistelustaan sadoissa koskissa, heittäytyvät lepoonsa Oulun järveen, purkavat ne vielä viimeiset vihansa kahdessa mahtavassa koskessa *Koivukoskessa* ja *Ämmässä,* pienen Kajaanin kaupungin luona. Äärettöminä hyökylaineina syöksyvät vedet hillittömästi alas ahtaista väylistä, ja niin raivoisa on niiden voima, että ihminen, joka muutoin on tottunut voitollisesti luontoa vastaan taistelemaan, on pysähtynyt siihen hämmästyneenä ja tunnustanut voimattomuutensa. Aina viimeisiin aikoihin saakka ovat ne lukemattomat venheet, jotka ovat laskeneet koskia myöten alas Ouluun päin, olleet pakoitetut nousemaan maihin ja on ne täytynyt vetää Kajaanin katuja myöten Ämmän alle *).

Molempien koskien, Koivukosken ja Ämmän, keskivälillä on litteä kalliopaasi, jonnekka molemmilta rannoilta sillat johtavat. Siinä näkyy vielä muinaisen linnan harmaita raunioita, joita virran vesi alituisesti huuhtelee. Tuo linna

*) Sen jälkeen kuin Välskäri ylläolevat mietteensä lausui, on v. 1864 rakennettu sulku kumpaankin koskeen, joten venheet nyt keskeytymättä pääsevät vettä myöten kulkemaan. Niin on siis ihminen täälläkin, vaikka kohta ei olekaan voittanut luonnon voimia, kuitenkin viekkaudella kulkenut ohitse.

on *Kajaanin linna,* joka v. 1607 Kaarle IX:n aikana rakennettiin turvaksi venäläisiä vastaan. Linnan historia on lyhyt ja tietää se kertoa ainoastaan yhdestä loistavasta tapahtumasta, linnan häviöstä. Kenties edistyy tämä kertomuksemme vielä niin pitkälle, että saamme siitäkin puhua. Nyt olemme vuodessa 1635 ja linna on vielä nuoruutensa kukoistuksessa. Se on nuolen muotoinen, jonka kärki kääntyy vastavirtaan. Ell'ei tule nälän hätää ja ell'ei vihollinen saa kukkuloille asetetuksi karkeita tykkejä, katsotaan linna voittamattomaksi. Mutta miten on vihollisen sotajoukko pääsevä Kajaanin linnaan? Sitä ympäröivissä äärettömissä erämaissa ei ole ainoatakaan sellaista tietä, jota myöten voisi rattailla päästä kulkemaan; polkuja ja ratsuteitä matkustetaan sinne kesällä ja talvella kiitää poro pulkkineen järvien jäitä pitkin.

On talvi; paksu rannoille ja linnan muurien ympärille muodostunut jääkuori osoittaa, että pakkanen on ollut ankara, vaikk'ei se olekaan voinut vetää jäähän nopeakulkuista virran uomaa. Muutamat sotamiehet, jotka ovat puetut lyhyihin lammasnahkaturkkeihin, ajavat parhaallaan halkoja linnaan likeisestä metsästä. Maassa on rauha, nostosilta on alas laskettu, ja hevosten kaviot kopsavat joen yli vievään siltaan. Silloin alkaa linnan pihalta kuulua kiivasta väittelyä. Eräs vanhanpuoleinen, suurikasvuinen nainen, jonka kasvojen piirteet ovat terävät ja epämiellyttävät, on anastanut toisen halkokuorman ja torjuu luotaan sotamiehiä, samalla kuin latoo syliinsä niin monta halkoa kuin jaksaa kantaa ja komentelee toista nuorempaansa naista tekemään samalla tavalla. Sotamiehet haukkuvat häntä hävyttömin sanoin ja nainen antaa takaisin samalla mitalla. Muuan aliupseeri, joka on kuullut melakan, tulee tiedustelemaan syytä riitaan, puhuttelee naista ankarin sanoin ja käskee hänen heittämään pois anastamansa halot. Nainen kieltäytyy tottelemasta, aliupseeri käskee käyttämään väkivaltaa; nainen asettuu selin seinää vasten, kohottaa halon ilmaan ja uhkaa halaista kallon ensimmäiseltä, joka uskaltaa lähestyä. Sotamiehet kiroilevat ja nauravat; aliupseeri on epätietoinen mitä tehdä; naisen rohkeus häntä hämmästyttää.

Silloin ilmaantuu rappusien päähän vanhanpuoleinen mies, jonka tieltä kaikki kunnioituksella väistyvät. Se on linnan päällikkö Wernstedt. Hänet nähtyään heittää nainen

sotaisen asentonsa ja kantelee hengähtämättä siitä vääryydestä, jota hän on kärsinyt. — Niin, armollinen eversti, — sanoo hän, — noin uskalletaan täällä kohdella miestä, joka on kunniaksi ja kaunistukseksi koko Ruotsin valtakunnalle. Ei sillä hyvä, että hänet on suljettu tähän kurjaan loukkoon; sen lisäksi tahdotaan hänet täällä palelluttaa kuoliaaksi. Tiedättekö, millaisia halkoja ne ovat meille antaneet! Märkiä, lahoneita pölkkyjä, jotka ajavat huoneen savua täyteen eivätkä anna lämmintä edes senkään vertaa, että muste pysyisi sulana mestarin pöydällä. Mutta sen minä sanon herra evers-

tille, ett'en minä, Lucia Grothusen, enää salli itseäni narrina pidettää. Nämä halot ovat hyviä, ja minä otan ne, herra eversti, näiden roistojen nenän alta ne otan, mokomain hirtehisten, jotka saisitte hirtättää Paltamon korkeimman kuusen latvaan. Pois tieltä, vetelykset; tietäkää huutia ja totelkaa everstiänne ja minua. Halot ovat minun, ja sillä hyvä!

Linnan päälikkö hymyilee. — Antakaa hänen pitää halkonsa, — sanoo hän sotamiehille, — muuten emme saa tässä linnassa siunaavaa rauhaa. Ja sinulle, Lucia, sanon

minä, että sinun tulee hillitä ilkeää kieltäsi, joka on saanut niin paljon pahaa aikaan; voisi muuten tapahtua, että antaisin sulkea sinut miehinesi tuohon komeroon, jossa Eerikki Hare piti teitä ja jonka sillan alla virta vuotaa. Näinkö kiität minua siitä lempeydestä, jota olen teille osoittanut? Alituisesti rakennat sinä riitaa täällä linnassa. Toissa päivänä soitit suutasi, kun et muka saanut tarpeeksi suopaa pesuusi, eilen otit väkisin lampaan raajan minun omasta kyökistäni, ja tänään rähiset taas halkojen vuoksi. Varo itseäsi, Lucia, minun kärsivällisyyteni alkaa loppua!

Nainen katsoi linnanpäällikköä suoraan silmiin. — Teidän kärsivällisyytenne! — matki hän. — Kuinka kauvan luulette sitten *minun* kärsivällisyyteni kestävän? Olemme istuneet kohta yhdeksäntoista vuotta tässä huuhkaimen pesässä. Yhdeksäntoista pitkää vuotta on se häpeä tahrannut Ruotsin maan mainetta, että sen suurinta miestä pidetään kuin pahantekijää vangittuna! . . . Huomatkaa, että sanon Ruotsin *suurinta* miestä, sillä se päivä on vielä tuleva, jolloin te ja minä ja kaikki nämä läskimahat ja elävät oluttynnyrit joudumme matojen ruuaksi ja jolloin jälkimaailma ei muista meitä enemmän kuin sitä sikaa, jonka olette tänä päivänä teurastaneet; mutta *Johannes Messeniuksen* nimi on loistava kuin taivaan tähti kaikkina aikoina. Teidän kärsivällisyytenne! Mutta eikö minulla sitten ole ollut kärsivällisyyttä, minulla, joka kaikkina näinä iankaikkisen pitkinä vuosina olen saanut tappelemalla hankkia teiltä milloin leipäpalasen, milloin halkosylyyksen, milloin olkia vuoteesen tuolle suurelle miehelle, jota te olette täällä kiduttaneet? Enkö minä ole ainoa, joka olen ylläpitänyt hänen heikkoa ruumistaan ja virkistänyt hänen henkeään sen suuren työn loppuun saattamiseksi, joka häneltä näinä päivinä on valmistunut! Tiedättekö mitä se on, kun saapi kärsiä niinkuin minä olen saanut, kun täytyy erota lapsistaan ja kulkea suru sydämmessä ja hymy huulilla, osoittaakseen muka vielä toivovansa, kun ei enää ole mitään toivomista . . . tiedättekö, eversti, mitä se on? Ja te tulette tässä puhumaan minulle kärsivällisyydestä!

Sotamiesten äänekäs nauru keskeyttää yhtäkkiä vanhan naisen sanatulvan. Hän huomaa vasta nyt, että linnan päällikkö on tehnyt sen, mikä hänen asemassaan oli viisainta;

mennyt tiehensä. Vaan ei Lucia Grothusen ensi kertaa aja linnan päälliköitä tiehensä. Hän voisi ottaa ajaakseen pellolle koko väestönkin, jos niin tarvittaisiin. Mutta häntä suututtaa, ett'ei hän ole saanut kylläksi sydäntään tyhjentää, hän heittää halon lähintä ja pahinta naurajaansa vastaan ja kiiruhtaa halkokuormineen matalata takaovea kohti. Halko on sattunut sotamiehen jalkaan, sotamies tempaa kiroten saman halon maasta ja heittää sen Lucian jälkeen. Kantapäähän satutettuna kirkasee tämä kivusta ja kiukusta . . . ja katoo sotamiesten pilkkahuutojen häntä seuratessa.

Samaan aikaan kuin itsensä kieltäymys ja raakuus tällä tavalla keskenään taistelevat, saapuu linnaan vasemman sillan kautta muutamia vieraita, jotka pyytävät päästä päällikön puheille. Sotamiehet katselevat heitä uteliaasti; he ovat puetut yksinkertaisiin talonpojan vaatteihin, mutta kaikesta päättäen ovat he ulkomaalaisia. Etumaisena kulkee vanhemman puolinen mies, hänen silmänsä ovat mustat ja älykkäät, hipiä kellertävä ja hänen kasvonsa ovat melkein kokonaan tuuhean koirannahkalakin peitossa. Hänen jälessään astuu nuori nainen, puettuna kotikutoiseen suoraraitaseen villahameesen ja ruumiin mukaiseen uudesta hienosta ja valkeasta lammasnahkasta tehtyyn kauhtanaan. Hänenkin kasvonsa ovat suurimmaksi osaksi kätketyt karkeasta sarasta tehtyyn päähineesen, joka on reunustettu oravannahkalla. Päähineen alta tuikkavat vaan tummat, ihmeellisen kauniit silmät. Kolmas seurueesta on pieni, vanha eukko, joka on niin kokonaan kääritty turkkien sisään, että hänen lyhyt vartalonsa on kuin hyvin täytetty heinätyyny. Kaikki kolme viedään linnan päällikön luo. Koirannahkalakkiin puettu mies vetää esille matkapassin, jonka mukaan hän, Albertus Simonis, kuninkaallisen majesteetin hallituksen määräyksestä on otettu sotalääkäriksi ensi kevännä Saksanmaalle lähetettävän sotaväen osastoon sekä tätä nykyä vaimoineen ja tyttärineen on matkalla Danzigista Wiipurin ja Kajaanin kautta Tukholmaan. Linnan päällikkö tutkii tarkasti miestä ja hänen papereitaan ja näyttää olevan tyytyväinen tarkastukseensa. Sen jälkeen osoittaa hän vieraille huoneen linnan itäisessä osassa ja määrää heille annettavaksi kaikkia niitä virvoituksia, jotka voivat olla tarpeen näin ankarana vuoden aikana tehdyn pitkän matkan jälkeen.

---

11. Valtiovanki.

Se huone, johon nyt astumme, on linnan itäisessä tornissa eikä suinkaan tee mitään iloista vaikutusta. Se on suuri ja pimeä. Vaikka se onkin auringon puolella, pääsevät talvisen päivän pian haihtuvat säteet ainoastaan niukasti tunkemaan pienen, paksulla rautaristikolla varustetun ikkunan läpi. Suuri harmaasta kivestä muurattu avosuinen uuni täyttää yhden nurkan kokonaan; huonekaluja on maalaamaton karkeasti höylätty sänky, pari penkkiä, pari tuolia, vaatearkku, suuri pöytä ikkunan alla ja sen lähellä oleva karkea nurkkakaappi. Kaikki nämä kalut näyttävät uusilta ja se vaikuttaa, ett'ei silmä aivan paljon loukaannu niiden kömpelyydestä. Muuten on huone osaksi keittiö, osaksi kirjoitushuone. Oppi on asettunut huoneen ylä osaan ikkunan puolelle; pöytä on täynnä mustepilkkuja, sen päällä on kellastuneita käsikirjoituksia ja suuria perkamenttikansiin nidotuita kirjoja; nurkkakaappia, jonka ovi on auki, näytään käytettävän kirjakaappina. Huoneen alaosa takan ympärillä on toisen näköinen. Siellä on pesuastia jauhosäkin vieressä; padasta näkyy muutamia kuivaneita haukia ja läskipalasia; padan vieressä on vesisankko ja niiden yläpuolella hylly täynnä saviastioita.

Sellainen on se asunto, johon linnanpäällikkö Wernstedt on sijoittanut valtiovangin Johannes Messeniuksen ja hänen puolisonsa ja palvelijansa, päästettyään hänet siitä peloittavasta komerosta, jossa Messeniuksen kiusanhenki Eerikki Hare oli monta vuotta kiduttanut tuota onnetonta. Tämä huone on ainakin kuiva ja korkea ja sen huonekalut ovat linnanpäällikön itsensä lahjoittamat. Messenius asustaa itse sen yläpäässä, hänen vaimonsa alapäässä uunin ympärillä.

Suuren musteella tahratun pöydän ääressä istuu koukkuselkäinen vanhus, ruumis kiedottuna turkkeihin, jalat pistettynä poronnahkasaappaihin ja päässä paksu villamyssy. Se, joka oli nähnyt tämän miehen hänen onnensa ja myötäkäymisensä päivinä, kun hän isoäänisena piti puhetta Up-

salan konsistoriossa tai ylpeänä kuin kuningas valtakunnassaan hallitsi ja vallitsi kaikkia Ruotsin valtioarkiston historiallisia aarteita, ei suinkaan olisi tuntenut tätä kuihtunutta, vuosien ja onnettomuuksien kangistamaa olentoa tuoksi ylpeäksi mieheksi, joka uskalsi vastustaa Rudbeckiä ja Tegeliä, tuoksi oppineeksi, nerokkaaksi, ylpeäksi jesuiittalaisapostoliksi ja vehkeilijäksi Johannes Messeniukseksi. Mutta jos tarkemmin katseli noihin teräviin levottomiin silmiin, jotka näkyivät tahtovan tunkea yhtä kauvas tulevaisuuteen kuin olivat tunkeneet syvälle menneisyyteen, ja jos luki sen mitä hän ikään oli vapisevalla kädellään paperilleen kirjoittanut — ja jossa ilmaantui oman arvonsa tunto niin suuri, että se jo osoitti röyhkeyttä — silloin kävi selville, että tuossa ränstyneessä ruumiissa oli sielu, jota ei aika eivätkä kovat kohtalot olleet murtaneet, mutta joka oli yhtä ylpeä kuin se aina oli ollut ja joka ei koskaan voinut lakata korkeuksia kohden pyrkimästä.

Vanha mies tuijotti paperiin vielä sittenkin kuin hän oli kirjoittanut kirjoitettavansa. — Niin, — sanoi hän miettiväisenä ja ajatuksiinsa vaipuneena, — niin se on oleva. Eläissäni ovat he minut tallanneet kuin matosen multaan, mutta kerran kuoltuani saavat he nähdä, ketä he polkeneet ovat. *Gloria, gloria, in excelsis!* Se päivä on tuleva, vaikka tulisikin vasta sadan vuoden päästä, jolloin tätä kurjaa vankia, joka nyt koko maailman unhottamana kuihtuu pois erämaan yksinäisyydessä, ihaillen ja kunnioittaen nimitetään Ruotsin historian isäksi . . . Silloin, — jatkoi hän katkerasti hymyillen, — eivät he enää voi mitään minun hyväkseni tehdä. Silloin olen minä kuollut. On se sentään kummallista. Vainaja, jonka luut jo kauvan ovat haudassa lahoneet, hän elää vielä teoissansa, hänen henkensä kulkee ihmiskuntaa elähyttäen ja jalostuttaen vuosisadasta vuosisataan. Kaikki, mitä hän on eläissään kärsinyt, kaikki iva, pilkka ja vaino on unhotettu, niitä ei enää muisteta eikä ajatella, mutta hänen nimensä loistaa vielä niinkuin tähti läpi vuosisatain yön, ja jälkimaailma, jonka muisto on niin lyhyt, mutta jonka luettelo ihmisten kiittämättömyydestä on niin pitkä, sanoo ajattelemattoman ihailunsa innostuttamana: hän oli suuri mies!

Hänen näitä haastellessaan astuu huoneesen se sama vanha nainen, johon tutustuimme linnan pihalla. Hän avaa

varovasti oven ja kulkee varpaillaan, niinkuin pelkäisi herättää nukkuvaa lasta. Sen jälkeen asettaa hän hitaasti ja hiljaa halkokantamuksensa lattialle. Aivan ilman kolinaa se ei voi tapahtua; vanhus pöydän ääressä säpsähtää, havahtuu ajatuksistaan ja kääntyy kiivain sanoin naisen puoleen. — Vaimo, — sanoo hän, — kuinka uskallat sinä häiritä minua! Enkö ole sanonut sinulle *iterum iterumque,* että sinun on muutettava sinun *penates procul a parnasso.* Ymmärrätkö sen . . . *lupa!*

— Rakas ukkoseni, minähän tuon vaan vähän halkoja. Olet palellut niin paljon näinä päivinä. Elä nyt ole vihainen, täällä tulee taas hyvä ja lämmin ollaksesi, nämä halot ovat mainioita . . .

— *Quid mihi tecum?* Mene hiiden kattilaan. Sinä häiritset minua. Sinä väsytät minua. Sinä olet, niinkuin *Gustavus* vainaja aina sanoi, *Messenii mala herba,* olet minun ohdakkeeni, minun polttoviholaiseni.

Lucia Grothusen oli erittäin kiivasluontoinen nainen, pahankurinen ja riitaisa koko maailman kanssa, mutta tällä kertaa ei hän hiiskunut sanaakaan. Omituisesti olikin hänen perheellinen asemansa muuttunut! Aina oli hän miestään jumaloinut, mutta niinkauvan kuin tämä oli miehuutensa parhaissa voimissa ja hänen elämänsä oli onnellinen, oli tuo lujaluontoinen vaimo taivuttanut hänen levottoman, häilyvän henkensä kuin meren kaislan lujan tahtonsa alle. Siihen aikaan oli oppinut ja pelätty Messenius ollut aimo tavalla akkavallan alla. Nyt olivat osat vaihtuneet. Samassa määrässä kuin miehen ruumiilliset voimat heikkonivat ja hän näytti alkavan elämänsä loppua lähestyä, samassa määrässä oli hänen vaimonsa jumaloiva rakkaus joutunut riitaan hänen kiivaan, vallanhimoisen luonteensa kanssa ja saanut aikaan sen, jota ei kukaan olisi voinut aavistaa mahdolliseksi, että näet tämä tuima nainen muuttui nöyräksi ja alamaiseksi. Hän hoiti nyt miestään niinkuin äiti hoitaa sairasta lastaan; peläten hänet kadottavansa kärsi hän nöyrästi kaikki, koetti ystävyydellä lepyttää hänen pahaa tuultaan eikä koskaan vastannut vihaisesti hänen torailuihinsa. Nytkään ei olisi muusta kuin vapisevista huulista voinut päättää, kuinka vaikeaa hänen oli hillitä kiivasta luontoaan. — Kas niin, — puheli hän ystävällisesti ottaen muutamia askelia häntä lä-

hemmä, — elähän nyt enää ole pahoillasi, ukkoseni, tiedäthän, että se vaan vahingoittaa terveyttäsi. En minä enää toista kertaa kolistele, minä panen maton puiden alle, ett'ei se sinua häiritseisi. Ja illalliseksi paistan minä sinulle mainion lampaan paistin . . . et aavista, mitä vaivaa minulla on ollut sitä hankkiessani. Olen saanut puoliväkisin ottaa sen linnanpäällikön keittiöstä . . .

— Mitä kuulen minä, vaimo, oletko kerjännyt almuja, *beneficia*, tyrannien herkkupöydältä? Kautta Jupiterin, luuletko minua koiraksi, joka syön niitä muruja, joita heidän pöydältään putoilee? Sinä nilkutat? Miksi nilkutat sinä? Vastaa minulle, miksi nilkutat? Oletko taaskin käynyt kantelemassa linnan akkojen kanssa ja kompastunut päällikön rappusiin?

— Nilkutanko minä? — kysyi Lucia koettaen hymyillä, — luulenpa todellakin, että vähän nilkutan . . . olen satuttanut jalkani . . . Kiittämätön! — lisäsi hän itsekseen — Sinun tähtesihän minä kärsin.

— Mene tiehesi ja anna minun lopettaa hautakirjoitukseni!

Lucia ei mennyt, vaan astui yhä lähemmä, hänen silmänsä kyyneltyivät ja hän kietoi molemmat kätensä vanhuksen kaulaan. — Hautakirjoituksesi! — virkkoi hän niin hellällä äänellä, ett'ei sen olisi voinut luulla tulevan noilta kuihtuneilta huulilta, jotka näyttivät olevan luodut ainoastaan kiroilemaan ja kovia sanoja sanomaan. — Voi, hyvä Jumala, — virkkoi hän hiljaa, — pitääkö siis kaiken sen, mikä on maailmassa suurinta ja ihaninta lopulta muuttuman tomuksi ja tuhkaksi? Mutta se päivä on vielä kaukana, se on varmaankin vielä hyvin kaukana. Näytäs minulle suuren Johannes Messeniuksen hautakirjoitus!

— Aivan varmaan, aivan varmaan, — virkkoi vanhus leppyneenä mielittelystä, joka kuitenkin oli sydämmestä lähtenyt, — sinä oletkin, Lucia, se oikea *persona exsecutrix*, jonka tulee saada lukea minun *epitaphium*'ini, koskapa sinä olet se, jonka tulee hakkauttaa se hautakiveeni. Kas tässä, ystäväni, mitäs sanot tästä:

»Tässä lepäävät *Doctoris Johannis Messenii* luut: Sielunsa on Jumalan taivaassa, maineensa maailmata kiertää.»

— Ei koskaan ole, — sanoi Lucia itkuun purskahtaen, — todempia sanoja piirretty suuren miehen hautakiveen. Mutta elkäämme siitä enää puhuko. Puhukaamme sinun suuresta teoksestasi, *Scondia*'stasi. Minä aavistan, tiedätkö, että sen loisto on pian hankkiva sinulle vapauden . . .

— Vapauden! — virkkoi Messenius surumielisesti. — Niin, sinä olet oikeassa: haudan vapauden, vapauden maaksi maatua missä mieli tekee.

— Ei, — jatkoi Lucia innostuen, — sinun silmäsi näkevät vielä kunniasi tulemisen. Ihmiset tulevat lukemaan sinun suuren teoksesi *Scondia illustrata*'n, se painatetaan . . . nimesi loistaa kultasilla kirjaimilla kansilehdellä . . . koko maailma on ihmetellen huudahtava: ei koskaan ole Pohjolassa ollut hänen vertaistaan!

Eikä koskaan ole tuleva! — lisäsi Messenius. — Oi, kuka antaa minulle vapauden, vapauden, että saan nähdä teokseni ja riemuita vihamiesteni ylitse. *Exaudi me, Domine, porrigo manus meas coram facie tua! Libera me a miseris! etenim dixisti: prosternam inimicos tuos calcandos pedibus tuis*).* Kuka antaa minulle vapauden, vapauden ja kymmenen vuotta elääkseni ja nähdäkseni sen, mitä olen tehnyt.

— Minä! — vastasi synkkä ääni huoneen perältä.

Tuon äänen kuullessaan kääntyivät Messenius ja hänen vaimonsa kauhistuneina sinnepäin, mistä se tuli. Vankilan yksinäisyys ja heitä ympäröivän luonnon jylhyys, joka kaikkina aikoina on taikauskoa edistänyt, oli heissä molemmissa vahvistanut sen ajan uskoa yliluonnollisiin asioihin. Useamman kerran oli Messeniuksen mietiskelevä henki ollut eksymäisillään Kabbalan ja noituuden viekoitteleviin harhakäytäviin; ainoastaan hänen uuttera työnsä ja hänen vaimonsa uskonnolliset varoitukset estivät häntä sitä tekemästä. Nyt sai hän kysymykseensä odottamattoman vastauksen . . . taivaastako vai helvetistä, sama se, se oli kuitenkin vastaus, se oli kuitenkin edes oljenkorsi hänen hukkuville toiveilleen.

Lyhyt talvipäivä oli alkanut pimitä ja siinä osassa huonetta, joka oli lähinnä ovea, oli jo hämärä. Tuon hämä-

---

*) Kuule minua, Herra, minä ojennan käteni kasvojesi edessä! Pelasta minut kurjuudestani, sillä sinä olet sanonut: minä olen asettava vihamiehesi jalkojesi alle tallattavaksi.

rän sisästä astui esiin sama keltakasvoinen mies, joka pari tuntia sitten oli saapunut linnaan välskäri Albertus Simoniksen nimellä. Luultavasti oli hän tämän lääkäri-ammattinsa vuoksi päässyt vanginkin puheille, sillä koko linnassa ei ollut muita tohtoreita kuin parranajaja, joka hoiti haavurin ammattia, ja vanha sotamiehen leski, jonka taitoa sisusvikoja parantamaan ylistettiin hyvin suureksi, varsinkin kun hän lisäsi sitä »luvuilla», joihin aina turvauduttiin saunan löylyn hämärässä, vaikka papisto olikin niiden viljelemisen kovasti kieltänyt.

— *Pax vobiscum!* *) — sanoi vieras juhlallisesti, astuessaan lähemmä ikkunaa.

— *Et tecum sit Dominus,* **) — vastasi Messenius yhtä juhlallisesti, voimatta kuitenkaan salata uteliaisuuttaan ja hämmästystään.

— *Procul sit a concilio lingua mulieris,* ***) — jatkoi vieras samaan tapaan.

Lucia, jonka nuorena ollessa oppineiden miesten tyttäret taisivat latinaa paremmin kuin nyt yhdeksännellätoista vuosisadalla taitavat ranskaa, ei odottanut enempää käskyä, vaan poistui heittäen tutkivan katseen salaperäiseen muukalaiseen.

Messenius antoi vieraalleen merkin istuutua vierelleen. Koko seuraava keskustelu kävi latinaksi. †)

— Ole tervehditty, suuri mies, jota onnettomuutesi näkyy vaan ylentäneen! — alkoi vieras, kosketellen taitavasti Messeniuksen heikointa puolta, hänen itserakkauttaan.

— Ole tervehditty myöskin sinä, joka et pidä arvoasi alentavana tulla hyljättyäkin puhuttelemaan! — vastasi Messenius kohteliaasti.

— Johannes Messenius, etkö tunne minua? — jatkoi vieras kääntäen kalpeat kasvonsa valoon päin.

— Muistelen nähneeni nuo kasvot joskus ennen, — vastasi vanki epäillen. — Mutta siitä mahtanee olla kauvan.

— Muistatko vielä erään pojan sinua vähän nuoremman, jota kasvatettiin yhdessä sinun kanssasi pyhäin isien

*) Rauhaa olkoon kanssanne.
**) Herra olkoon sinunkin kanssasi.
***) Olkoon naisen kieli kaukana keskusteluista.
†) Välskäri suomentaa sen tässä.

koulussa Braunsbergissa ja joka sitten sinun kanssasi matkusti Roomaan ja Ingolstadtiin?

— Nyt muistan . . . se oli suurilahjainen poika, jonka kerran toivottiin kirkon tueksi tulevan . . . Hieronymus Mathiæ.

— Minä olen tuo Hieronymus Mathiæ.

Kylmät väristykset pudistivat Messeniuksen jäseniä. Olivatko todellakin ajan hammas, vuosien kokemukset ja jesuittain ihmishenkeä kalvava oppi siihen määrin voineet muuttaa tuon ennen niin kukoistavan nuorukaisen kasvot! Isä Hieronymus — sillä se oli hän — huomasi tekemänsä vaikutuksen ja kiiruhti vastaamaan: — niin, arvoisa ystäväni, kolmekymmentäviisi vuotta kestänyt alituinen taistelu yksinomaan autuaaksi tekevän kirkon hyväksi on saanut ruusut näillä poskilla ainaiseksi kuihtumaan. Minä olen työtä tehnyt, minä olen paljon kärsinyt tänä pahana aikana. Samoin kuin sinäkin, suuri mies, mutta paljoa pienemmällä nerolla olen minä uutterasti viinamäessä kaivanut muuta palkkaa vaivoistani toivomatta kuin pyhien marttyyrien kruunun paratiisissa. Sinä olet nuoruudessasi osoittanut minulle paljon ystävyyttä; tahdon nyt hyvyytesi palkita mikäli voin. Tahdon saattaa sinut takaisin elämään ja vapauteen.

— Arvoisa isä, — vastasi vanhus syvään huoaten, — minä en ansaitse että sinä, pyhän kirkon uskollinen palvelija, ojennat kätesi minulle, kurjalle luopiolle. Sinä et siis tiedä, että minä olen kieltänyt uskomme, että kädellä ja suulla olen tunnustautunut tuohon kirottuun lutherinoppiin, jota sydämmessäni inhoan, niin, vieläpä vainonnutkin pyhää veljeskuntaa kaikellaisilla jumalattomilla parjauksilla.

— Enkö toki kaikkea tuota tietäisi, arvoisa ystäväni; eivätkö suuren Messeniuksen teot ja maine olisi kuuluneet aina Saksanmaalle saakka! Mutta sen, minkä olet tehnyt, sen olet tehnyt ainoastaan näön vuoksi, vaikuttaaksesi salaisuudessa sitä enemmän pyhän roomalaisen kirkkomme hyväksi. Eikö raamattu opeta meitä viekkautta viekkaudella voittamaan tänä jumalattomana aikana; *perinde ac serpentes estote,* teidän tulee olla kavalat kuin käärme, pyhä neitsyt on antava teille anteeksi ja kirkko on päästävä teidät synneistänne, niinpiankuin sen hyväksi työskentelette. Arvoisa vanhus, vaikkakin seitsemän kertaa olisit uskosi kieltänyt ja seitsemänkymmentä kertaa rikkonut kaikkia pyhimyksiä ja

kirkon opinkappaleita vastaan, niin on se luettava sinulle kunniaksi eikä kadotukseksi, jos vaan olet tehnyt sen sillä salaisella ajatuksella, että sen avulla tahdot pyhää asiatamme hyödyttää. Vaikkakin kielesi olisi valehdellut ja kätesi tappanut, niin on se oleva hurskas ja pyhä teko, kun sen kautta olet tahtonut saattaa eksyneitä lampaita takaisin laumaan ja lammashuoneesen.

— Niin, hurskas isä, totta on, että olen niitä oppeja, joita arvoisat jesuitta-isät Braunsbergissa ennen muinoin minun nuoreen sieluuni niin kaunopuheliaasti istuttivat, uskollisesti elämässäni noudattanut. Mutta nyt, vanhoilla päivilläni, tuntuu minusta siltä kuin olisi omallatunnollani paljonkin siihen muistuttamista . . .

— Perkeleen kiusauksia! Ei mitään muuta! Karkoita ne mielestäsi!

— Voihan olla niinkin, hurskas isä. Omaatuntoani rauhoittaakseni olen kuitenkin valmistanut kirjallisen tunnustuksen, jossa julistan kääntymiseni lutherinuskoon teeskentelyksi ja jossa yhtä avonaisesti kuin ennen tunnustan katoolisen kirkon ainoaksi oikeaksi.

— Kätke tuo tunnustuksesi, elä näytä sitä kenellekään kuolevaiselle! virkkoi jesuitta nopeasti. — Senkin aika on tuleva, vaikk'ei se vielä ole tullut.

— En ymmärrä vaikuttimiasi, hurskas isä!

— Kuule minua tarkkaan ja huomaavasti. Luuletko todellakin, vanha mies, että minä ilman tärkeitä syitä olisin lähtenyt kulkemaan monta sataa peninkulmaa läpi erämaiden, jossa nälkä, vilu, pedot ja tämän maan vielä petomaisemmat asujamet henkeäni joka päivä uhkaavat, jossa minut elävältä poltettaisiin, jos tiedettäisiin, kuka minä olen ja millä asioilla kuljen? Luuletko, ett'en vähille lahjoilleni olisi saanut kylliksi vaikutusalaa omassa maassani, ell'en toivoisi voivani täällä vaikuttaa vielä enemmän? Tahdon lyhyesti selittää sinulle, mistä on kysymys . . . Eihän vaan kukaan voine kuulla puhettamme? Eihän täällä vaan liene salakäytäviä seinissä.

— Olkaa huoletta. Ei kukaan kuolevainen voi meitä kuulla.

— Tiedä sitten, — jatkoi jesuitta kuiskaavalla äänellä, — että taas ollaan aikeessa saattaa vääräuskoista Ruotsin

valtakuntaa takaisin roomalaisen kirkon helmaan. On vaan kaksi valtaa, jotka nyt enää voivat meitä vastustaa ja ne vallat käyvät, kiitos olkoon pyhimysten, päivä päivältä yhä vaarattomammiksi. Stuartin huone Englannissa on kiedottu pauloihimme ja vaikuttaa salaisesti asiamme hyväksi. Ruotsi on vielä tainnoksissa siitä kauheasta iskusta, minkä se sai Nördlingenin luona, eikä voi, ell'ei ihmeitä tapahdu, kauvemmin puolustaa julkeaa asemaansa Saksanmaalla. Aika on tullut, tuumat ovat kypsymäisillään; meidän on käytettävä hyväksemme vihollistemme heikkoutta. Muutamien vuosien kuluttua putoo Englanti käsiimme kuin kypsynyt hedelmä; Ruotsi, joka vielä ylpeilee muinaisista voitoistaan, pakoitetaan tekemään samalla lailla. Tämä saavutetaan siten, että uusi hallitsijasuku astuu Ruotsin valtaistuimelle.

— Kristiina, kuningas Kustaan tytär . . .

— On yhdeksänvuotias lapsi ja sen lisäksi nainen. Meiltä ei puutu puoluelaisia Ruotsissa, jotka vielä muistavat karkoitettua kuningassukua. Heikko Sigismund on kuollut; hänen poikansa Uladislaus ojentaa nuorukaisen levottomuudella kätensä esi-isiensä kruunua kohti. Tämä kruunu on oleva hänen.

---

12. Kiusaaja.

ladislaus Ruotsin valtaistuimelle? Minä epäilen sitä, — huomautti Messenius päätään pudistaen.

— Kuule minua loppuun saakka, — jatkoi jesuitta, niiden pitkälle tähtäävien tuumien elähyttämänä, joita hän oli vehkeilevissä aivoissaan punonut. — Sinä itse, suuri Messenius, olet se, joka olet saava tämän ihmeen aikaan.

— Minäkö? . . . kurja vanki! Mahdotonta.

Pyhimyksille ja nerolle ei ole mikään mahdotonta. Ruotsalainen on kuningasmielinen; kuninkaittensa esimerkki johtaa hänet sekä hyvään että pahaan. Erittäinkin kunnioittaa hän suuresti vanhaa kuningas Kustaata. Jos nyt voidaan todistaa, että sama kuningas Kustaa kuolinvuoteellaan katuen julisti lutherinopin harhaopiksi, että hän luopui siitä ja kirosi uskonpuhdistuksen, ja että hän määräsi nuoremman poikansa, paavinuskoon taipuvaisen Juhanan, aikanaan korjaamaan isänsä tekemän suuren erehdyksen . . .

— Mitä uskallat puhua? — huudahti Messenius. — Sellainen päivän selvä valhe, joka on ristiriidassa koko kuningas Kustaan niin varmasti todistettujen viimeisten sanojen kanssa . . .

— Rauhoitu, arvoisa ystäväni! — keskeytti hänet jesuitta kylmästi. — Jos sen lisäksi vielä voidaan todistaa, että lutherilaisuuden toinen perustaja ja valmistaja, Kaarle yhdeksäs, samalla tavalla vähää ennen kuolemataan julisti uskonpuhdistuksen häväistykseksi ja onnettomuudeksi . . .

Messenius katseli jesuittaa tyrmetyksissään hämmästyksestä.

— Ja jos lopuksi vielä sekin voidaan todistaa, että itse kuningas Kustaa Aadolf, ennenkun heitti henkensä Lützenin tappelutantereella, oli saanut yhtäkkisen ilmestyksen ja kuollut vääräuskoisen kuoleman suurimman katumuksen ja sielunhädän vallassa . . .

Messeniuksen kalpeet kasvot punehtuivat.

— Silloin, — jatkoi jesuitta järkähtämättömällä rohkeudella, — silloin ei ole Vaasan suvusta jälellä muita kuin tuo huokko Eerikki XIV, puoleksi paavillinen Juhana III ja kokonaan katoolinen Sigismund, joiden kanssa emme huoli vaivata itseämme. Kun Ruotsin kansa kerran tulee vakuutetuksi siitä, että nämä sen suurimmat kuninkaat, että kaikki sen kuninkaat joko ovat olleet paavilaisia tai lopulta siksi tulleet, niin putoavat suomut sen silmiltä, se katuu tekonsa ja kääntyy takaisin ainoan autuuttavan roomalaisen kirkon helmaan.

— Ja mitenkä sinä, arvoisa isä, aiot vastoin selvimpiä todistuksia vakuuttaa ruotsalaisia kuninkaittensa luopumisesta?

— Olenhan jo sanonut, — jatkoi jesuitta mielitellen, — että niin suuri ja ansiokas tehtävä voidaan suorittaa ainoastaan nerokkaan Johannes Messeniuksen avulla. Kaikki tietävät, että sinä olet Ruotsin oppinein mies ja sen suurin historioitsija. Kaikki tietävät, että sinulla on ollut ja on vieläkin takanasi useampia historiallisia asiakirjoja ja salaisia papereita kuin kenelläkään muulla koko valtakunnassa. Käytä tätä asemaasi sukkelasti ja nerokkaasti; sepitä todistuskappaleita, joita ei koskaan ole ollut olemassa; keksi tapahtumia, jotka eivät milloinkaan ole tapahtuneet . . .

— Mitä uskallat sinä ehdottaa? — huudahti Messenius hehkuvin kasvoin.

Jesuitta erehtyi hänen mielenliikutuksestaan. — Niin, — jatkoi hän, — yritys vaatii uskallusta, mutta mahdoton se ei ole. Nopea pako Puolaan on sitäpaitse saattava sinut varman turvan taa . . .

— Ja tätäkö sinä ehdotat *minulle?*

— Niin teen, — lisäsi Hieronymus entiseen tapaansa, — ymmärrän kyllä, että Kustaa Aadolf on tuottava sinulle suurimpia vaikeuksia, mutta hänet otankin minä omalle osal-

leni. Sinun asiaksesi jää siis vaan esittää Kustaa I ja Kaarle IX siinä valossa, että se hyödyttää asiaamme ja pyhää kirkkoamme.

— *Abi a me, male spiritus!* — huudahti Messenius raivolla, jota ei jesuitta ollut osannut aavistaakaan. — Sinä häpäsijä! sinä valehtelija! sinä ilkiö! joka kosket kädelläsi siihen, mikä pyhintä on, luuletko sinä, että minä, Johannes Messenius, olisin sitä varten uhrannut koko elämäni tullakseni Ruotsin kuuluisimmaksi historian kirjoittajaksi, että nyt yht'äkkiä näin häpeämättömästi, näin äärettömän julkeasti raiskaisin sitä historiallista totuutta, jonka olen niin suurella ja pitkällisellä työllä rakentanut! Korjaa luusi täältä tuossa tuokiossa . . . pian . . . pois, *in Gehennam!* . . . — Ja vimmastuksissaan nakkeli vihastunut vanhus jesuitan päälle mitä käsiinsä sai: kirjoja, papereita, musteastian, hietarasian, sellaisella raivolla, että rohkea munkki jo hämmästyi. Jesuitan keltasen kalpeat kasvot kalpenivat hetkeksi entistään vielä kalpeammiksi . . . vaan sitten peräytyi hän muutamia askelia, ojensi vartalonsa ja avasi sen poimukkaan espanjan sametista tehdyn puseronsa, joka peitti hänen yläruumiinsa. Säkenöivä timanttiristi, jota ympäröi rubiineista tehty orjantappurakruunu, välkähti sen alta puolihämärässä.

Tuo koriste näytti tekevän Messeniukseen lumoavan vaikutuksen. Hänen äsken niin kiihoittunut äänensä vaikeni silmänräpäyksellisesti . . . hänen vihansa muuttui peloksi . . . hänen polvensa vapisivat, hän horjui, oli vähällä kaatua ja pysyi vaivoin pystyssä pidellen kiinni korkeasta tuolin selustimesta.

Jesuitta astui nyt hitaasti lähemmä, kiinnittäin vankiin nuo oudot silmänsä, joiden katseessa oli ilme niinkuin kalkkalokäärmeen silmissä. — Muistatko vielä, vanha mies, — sanoi hän tyynellä hallitsijan äänellä, vaieten jokaisen sattuvan sanan jälkeen kohottaakseen sen kautta niiden vaikutusta, — muistatko vielä niitä rangaistuksia, joita kirkko ja meidän pyhän veljeskuntamme säännöt määräävät sellaisista synneistä kuin sinun? Luopumisesta määrätään kuolema . . . ja sinä olet seitsenkertaisesti luopunut . . . häväistyksestä kuolema . . . ja sinä olet seitsenkertaisesti kirkkoa häväissyt . . . tottelemattomuudesta kuolema . . . ja sinä olet seitsemänkertaa niskoitellut! . . . rikoksesta pyhää henkeä vastaan: kirous . . .

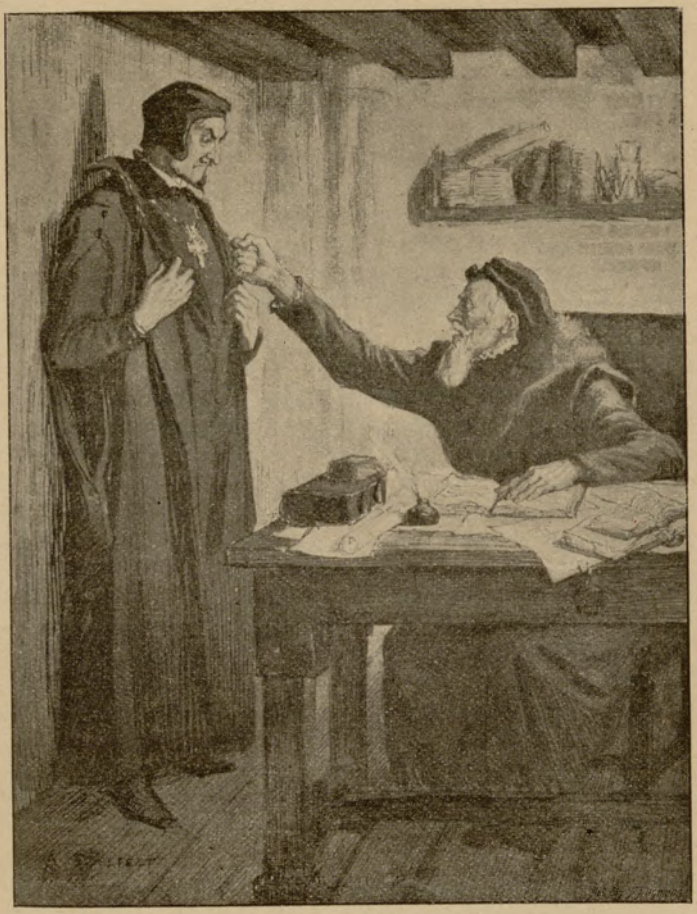

Kiusaaja.

ja kuka on rikkonut useammin kuin sinä! . . . vääräuskoisuudesta: polttorovio . . . ja kuka on ansainnut sen niinkuin sinä! . . . Herran pyhien pahentamisesta ja ylenkatsomisesta: helvetin tuli . . . ja kuka on enemmän pahennusta aikaan saanut?

— Armoa, pyhä isä, armoa! — huudahti Messenius kiemurrellen kuin kurja mato jesuitan kauheiden uhkauksien alla.

Mutta isä Hieronymus jatkoi: — *Nicolaus Pragensis*, tuo kuuluisa mies, kääntyi Kalvinin harha-oppiin ja uskalsi vastustaa meidän veljeskuntamme esimiestä. Hän vetäytyi Böhmenin etäisimpään kolkkaan, mutta kosto saavutti hänet. Koirat repivät rikki hänen ruumiinsa ja hornan henget raastoivat palasiksi hänen sielunsa . . .

— Sääliä! Armoa! . . . huokasi vanki masennuksissaan.

— No hyvä, — jatkoi jesuitta ylävästi ja kopeasti, — olen antanut sinun valita ikuisen kunnian ja ijankaikkisen kadotuksen välillä; annan sinulle siihen tilaisuuden vielä viimeisen kerran, vaikk'et ole sitä ansainnut. Luuletko todellakin, sinä kurja luopio, että minä, Saksan ja Pohjoismaiden jesuittain ylin päällikkö, joka en tunnusta itseäni korkeammaksi muita kuin pyhän isän Roomassa . . . luuletko todellakin, että minä, Pohjoismaiden salainen hallitsija, olisin antautunut tuhansien vaarojen alaiseksi tullakseni luoksesi tähän kurjaan loukkoosi sitä varten, että luopuisin aikeistani sinun tottelemattomuutesi ja raukkamaisuutesi vuoksi? Kysyn sinulta vielä, pyhän veljeskuntamme nimessä, tahdotko sinä, Johannes Messenius, totella sitä valaa, jonka olet nuoruudessasi vannonut ja tahdottomasti seurata minun, esimiehesi ja tuomarisi, käskyjä ja määräyksiä?

— Tahdon, pyhä isä, — vastasi vanki vapisten, — minä tahdon.

— Kuule sitten, mihin rangaistukseen sinut tuomitsen. Sanot kaiken elämäsi aikana pyrkineesi yhteen ainoaan päämaaliin: tullaksesi mainituksi pohjoismaiden suurimpana historioitsijana, ja nyt luulet vihdoinkin tämän päämaalisi saavuttaneesi.

— Niin se on, pyhä isä, se on ollut päämaalini ja nyt olen sen vihdoinkin saavuttanut.

— Päämaalisi on väärä! — huudahti jesuitta musertavalla äänellä. Päämaalisi on synnin ja perkeleen päämaali, sillä sinä olet työskennellyt omaksi kunniaksesi etkä pyhän kirkon kunniaksi, niinkuin olet vannonut. Sentähden käsken minä sinun hävittämään elämäsi epäjumala ja suuri maineesi jälkimaailman silmissä siten, että muunnat historian ja kirjoitat sen niinkuin sen pitäisi oleman eikä niinkuin se on. Minä tahdon, että sinun on hyljättävä maine ja jälkimaailma palvellaksesi nykyhetken tarvetta, joka on roomalaisen kirkon voitto pohjolassa. Minä tahdon, että sinun on kirjoitettava kuningas Kustaa ensimmäisen ja kuningas Kaarle yhdeksännen historia niin, että kaikki se, mitä he ovat uskonpuhdistuksen hyväksi tehneet, on ollut sekä heille että heidän valtakunnalleen vahingoksi ja turmioksi. Ja minä tahdon, että sinun on perustettava tämä uusi historia niin luotettaviin asiakirjoihin, ett'ei niitä kansan silmissä voida vääriksi osoittaa . . . asiakirjoihin, joita ei ole olemassa, mutta jotka sinun on valmistettava . . . asiakirjoihin, joiden valheellisuus ehkä miespolven kuluttua tulee ilmi, mutta jotka tällä hetkellä tekevät tarkoitetun vaikutuksensa.

— Minun tulee siis, — sanoi Messenius äänellä, joka vapisi pelosta, vihasta ja nöyryytyksestä, — jälkimaailman silmissä esiintyä alhaisena väärentäjänä, historian pyhimpien totuuksien kunniattomana raiskaajana . . .

— Entäpä sitten! — virkkoi jesuitta ivallisesti hymyillen. — Entäpä sitten, jos sinä, kurja välikappale, uhraatkin kunniasi, kunhan kirkko saa takaisin omansa ja voittaa suuren voittonsa! Mitä hyödyttää sinua ihmisten kiitos, jos sielusi palaa helvetin hehkussa, ja mitä vahinkoa voi sinulla olla ihmisten ylenkatseesta, jos tämän uhrisi kautta olet voittanut marttyyrikruunun taivaassa?

— Mutta totuus . . . historian puolueeton tuomio! . . .

— Pyh, mikä on historian totuus? Onko se tuo nöyrä orja, joka tallustelee inhimillisten erehdysten kantapäillä . . . tuo ajattelematon papukaija, joka lavertelee heidän perässään kaikki heidän tyhmyytensä? Eikö se ennemminkin ole todellisuus semmoisena kuin sen *tulee olla*, puhdistettuna hairahduksista, vapautettuna rikoksista ja hullutuksista . . . eikö se ole Jumalan valtakunta maan päällä, joka on yhtä viisas kuin väkevä, yhtä hyvä kuin se on pyhä ja elävä?

— Mutta meidänkö siis tulee neuvoa Jumalalle, mikä on hyvää ja viisasta? Eikö hän itse ole meille sitä ilmaissut todellisuudessa *sellaisena kuin se on.*

— Vieläkö uskallat sinä, horjuva luopio, väitellä esimiehesi kanssa siitä, mikä on oikein ja mikä väärin? Valitse ja tottele! Valitse toisaalta ajallinen ja ijankaikkinen kuolema, toisaalta paratiisin ilot ja pyhimysten riemu! Yksi sana vaan, ja siitä riippuu onnesi tai onnettomuutesi: tahdotko totella käskyäni?

— Minä tottelen! — vastasi vanki masennuksissaan. Ja jesuitta poistui äänetönnä ja kylmänä, nyökäyttäen hänelle päätään niinkuin kuningas orjalleen, joka on saanut hänen armonsa.

---

13. Abi, male spiritus.

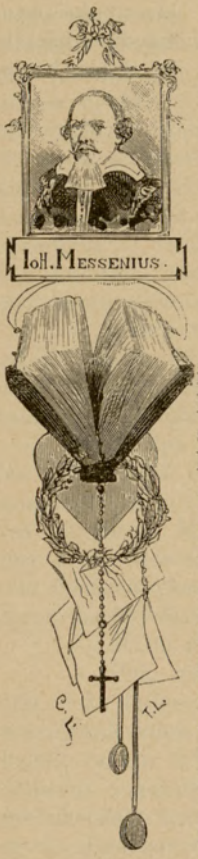

Siikko oli kulunut siitä salaisesta keskustelusta, josta edellä olemme kertoneet. Jesuitta ei ollut koko sen ajan kuluessa lakannut valtiovankia silmällä pitämästä. Joka päivä nähtiin hänen muka lääkärin hoidon varjon alla hiipivän Messeniuksen huoneesen, jossa hän viipyi useita tunteja yhteen menoon. Hän oli liika viisas luottaakseen vangin horjuviin lupauksiin. Mitä heillä molemmilla siellä oli tekeillä, siitä ei kukaan mitään tiennyt eikä linnan päällikkökään osannut mitään pahaa aavistaa. Kajaanin linna oli siksi kaukana muusta maailmasta, ett'ei Wernstedt'in mielessä mitään epäilyksiä voinut syntyä; päin vastoin nautti hän vieraan lääkärin seurasta ja ihmetteli hänen suurta oppiaan ja suurta maailmankokemustaan.

Oli kuitenkin muuan, joka alituisesti valvovin silmin seurasi vieraan askelia, ja tuo ainoa oli Lucia Grothusen, Messeniuksen vaimo. Ollen katoolinen kasvatukseltaan ja vakuutukseltaan oli hän aina tukenut miestään hänen paavillisissa vehkeilyissään; sen tiesi jesuittakin vallan hyvin ja luuli sen vuoksi voivansa olla varma hänen myötävaikutuksestaan, vaikk'ei hän, varovainen kun oli, tahtonut uskoa aikeitaan liukaskieliselle naiselle. Mutta usein kompastuvat viisaimmatkin suunnitelmat noihin ihmissydämmen ja varsinkin naisen sydämmen salaisiin vaikuttimiin, jotka toimivat aivan toiseen suuntaan kuin kylmä järki. Viekas jesuitta oli erehtynyt Lucian luonnetta arvostellessaan. Hän ei ollut ottanut lukuun sitä, että kun uskonvimma tämän aivoissa huusi: käy eteenpäin! huusi rakkaus vielä voimakkaammin hänen sydämmessään: pidä vastaan!... ja naisessa pääsee aina voitolle rakkaus.

Lucia oli tavattoman tarkkanäköinen nainen; hän oli saanut selville jesuitan aikeet ennen kuin tämä voi sitä aavistaakaan. Hän näki, mikä kalvava sisällinen taistelu raivosi Messeniuksen rinnassa, taistelu elämästä ja kuolemasta, jota toisaalta ylläpiti uskonvimma käskien hänen uhraamaan maineen ja jälkimaailman tunnustuksen kirkon hyväksi, toisaalta kunnianhimo, joka yhtämittaa kuiskasi hänen korvaansa: aiotko itse turmella elämäsi työn? Aiotko siis silmät ummessa häväistä historian kaikkein pyhintä? Aiotko heittää ylenkatsottavaksi sen loistavan nimen, joka vankilan pimeydessäkin on suurin rikkautesi ja suurin ylpeytesi.

Kaiken tämän näki Lucia rakastavan terävällä silmällä; hän näki, että se mies, jota hän rakasti ja jolle hän oli uhrannut kokonaisen elämän täynnä kärsimyksiä ja kärsivällisyyttä, joutuisi hukkaan tässä kauheassa sisällisessä taistelussa, ja hän päätti pelastaa hänet ryhtymällä rohkeihin, ratkaiseviin toimiin.

Myöhään illalla paloi vielä kynttilä Messeniuksen kirjoituspöydällä, jossa hän ja jesuitta olivat yhdessä työskennelleet aamusta alkaen. Lucia oli saanut luvan laskeutua levolle vuoteelleen, joka oli pitkän huoneen toisessa päässä lähellä ovea. Hän oli nyt nukkuvinaan. Pöydän ääressä istuvat miehet olivat lopettaneet työnsä ja keskustelivat matalalla äänellä latinaksi, jota kieltä Lucia varsin hyvin ymmärsi.

— Olen tyytyväinen sinuun, ystäväni, — virkkoi jesuitta tyytyväisenä. — Nämä asiakirjat, jotka tekevät kerrassaan todenmukaisen vaikutuksen, riittävät todistamaan Kustaan ja Kaarlo kuningasten kääntymyksen, ja tämä esipuhe, jonka olet allekirjoittanut, vahvistaa vaan niiden uskottavaisuutta. Palaan nyt Ruotsin kautta takaisin Saksanmaalle painattaakseni nämä todistuskappaleet joko puoluelaistemme avulla Tukholmassa, taikka jos se osoittautuu mahdottomaksi, Lübekissä tai Leydenissä.

Messenius ojensi vaistomaisesti kätensä ikäänkuin pelastaakseen kalliin aarteen ryövärin käsistä.

— Pyhä isä, — huudahti hän kuin hämmästyen, — eikö tätä vielä voi lykätä? Minun nimeni . . . kunniani . . . armahtakaa minua, pyhä isä, antakaa minulle nimeni takaisin!

Jesuitta hymyili.

— Enkö minä anna sinulle nimeä, — sanoi hän, — paljoa suurempaa ja paljoa ihanampaa kuin se, minkä nyt kadotat, nimeä, joka aina mainitaan pyhän veljeskuntamme aikakirjoissa, joka loistaa kirkon marttyyrien ja hyväntekijäin nimien joukossa ja joka kenties kerran pyhimyksenkin nimeksi julistetaan.

— Vaan joka siitä huolimatta on kunniaton nimi, valehtelijan, väärentäjän nimi! — huudahti Messenius niin epätoivoisesti kuin kuolemaan tuomittu vanki, jolle mestauslavalla puhutaan taivaan iloista.

— Heikko, turhamainen mies, joka et tiedä, ett'ei suuria tarkoituksia koskaan saavuteta ihmisiä peläten ja heidän kiitostaan hakien! — sanoi jesuitta melkein ylenkatseellisella äänellä. — Voisit varmaankin vielä kerran peruuttaa sanasi ja riistää itseltäsi koko kristikunnan kiitoksen. Mutta onneksi ei se enää ole mahdollista. Nämä asiakirjat, — ja riemuiten heilutti jesuitta paperikääröä kädessään, — ne ovat nyt hallussani ja minä osaan ne pitääkin, ja vaikka vasten tahtoasi käyttää ne kirkon kunniaksi, uskon voitoksi ja oman sielusi ijankaikkiseksi autuudeksi!

Tuskin oli isä Hieronymus saanut nuo sanat lausutuiksi, kun ravakka käsi tarttui noihin papereihin, joita hän niin voitonriemuisesti ilmaan kohotti, tempasi ne hänen kädestään, rutisti ne kokoon, repi ne tuhansiksi palasiksi ja sirotti palaset ympäri vankilan lattiaa. Tuo liike tuli niin

odottamatta, jesuitta oli voinut sitä niin vähän aavistaa, että hän hetkeksi menetti tavallisen neuvokkaisuutensa, ja ennenkun hän ennätti apuun, oli kaikki jo hävitetty. Vasta sitten kun lattialle sirotetut palaset muistuttivat häntä siitä, mitä hän oli menettänyt, puristuivat hänen huulensa kiukusta kokoon, hänen kätensä kohosivat ja tiikerin raivolla karkasi hän tuon kurjan kimppuun, joka oli uskaltanut tehdä tyhjäksi hänen tuumansa juuri silloin kuin ne olivat toteutumaisillaan.

Lucia — sillä tuo ravakka käsi oli hänen kätensä — vastaanotti munkin raivon sillä vakavalla päättäväisyydellä, joka on omituista naiselle silloin kuin hän taistelee pyhimpien tunteittensa puolesta. Jo nuorena ollessaan oli hän ollut kovakätinen, ja nyt oli hän tuon tuostakin saanut kehittää voimiaan alituisissa otteluissaan linnan raakojen sotamiesten kanssa. Nopeasti koppasi hän munkin ranteet kouriinsa ja piteli niitä kuin ruuvipenkissä.

— Entäs nyt — ilkkui hän; — tästä ei ole kuin kolme askelta kuolemaan, hyvä herra; mitä te tahdotte?

— Sinä mieletön! hurja! — kiljui jesuitta, raivosta kiehuen, — sinä et tiedä, mitä olet tehnyt! Sinä kurja rosvo, sinä olet varastanut valtakunnan kirkoltasi ja paratiisin mieheltäsi!

— Ja teiltä olen minä varastanut saaliinne, sudelta hänen varman uhrinsa, eikö niin? — vastasi Lucia alkaen hänkin vuorostaan kiivastua. — Munkki! — jatkoi hän yhä kiihtyvällä äänellä, pudistaen voimakkaasti tuota mahtavaa miestä, joka turhaan koetti irtautua, — minä tunnen varkaan, joka kirkon lammasnahkaan puettuna on tullut varastamaan suurelta mieheltä hänen kunniaansa, kokonaiselta kansalta sen historiaa, köyhältä hyljätyltä naiselta hänen ainoaa ylpeyttään, hänen miehensä rauhaa, kunniaa ja elämää. Sano minulle, hurskas ja pyhä munkki, minkä rangaistuksen ansaitsee sellainen varas? Riittääkö vesi Ämmän koskessa hänen ruumistaan hukuttamaan ja helvetin iankaikkinen tuli hänen sieluaan polttamaan?

Jesuitta vilkasi ikkunaan, jonka alla mahtavan kosken aallot kolkosti pauhasivat talviyön hiljaisuudessa.

— Kas sinua, — huudahti Lucia katkerasti nauraen, — sinä pelkäät minua, sinä mahtava, joka hallitset valta-

kuntia ja omiatuntoja! Sinä pelkäät, että miehen kädellä heitän sinut alas kosken ammottavaan kitaan. Turha pelko . . . minä olen vaan nainen, ja sentähden taistelen minä naisen aseilla. Näetkös . . . enhän minä muuta kuin suljen pedon lukkojen ja ristikkojen taa. Vapise, munkki, minä tiedän, kuka sinä olet! Lucia Grothusen on hiipinyt kantapäilläsi: sinä olet petetty, ja se on hän, joka on sinut pettänyt.

— Petetty! — kertoi jesuitta; hän tiesi hyvin, mitä sana merkitsi. Tänä intohimoisena aikana, jolloin kaksi uskontoa taistelivat valtakunnista ja kansojen omistatunnoista ja jolloin jesuittain salavehkeet olivat mitä suurimmassa määrässä ärsyttäneet mieliä Ruotsissa, olisi jokainen tämän veljeskunnan jäsen, joka olisi valtakunnan rajain sisällä tavattu valepukuun puettuna, ollut mennyttä kalua. Mutta uhkaava vaara karaisi vaan hänen voimiaan, tuon rohkean, jäntevän miehen.

— Petetty! Tyttäreni minut pettänyt! — kertoi hän vielä uudelleen, samalla kuin hänen kätensä vaipuivat alas ja hänen kasvoissaan kuvastui epäilys ja lempeä murhe. — Se on mahdotonta!

— Minäkö sinun tyttäresi? — huudahti Lucia ja sysäsi inholla jesuitan luotaan. — Valhe tyttäresi ja vilppi äitisi! Siinä sinun sukulaisesi!

— Lucia Grothusen, — sanoi jesuitta hyvin lempeästi, — kun olit lapsi ja seurasit isääsi Arnold Grothusenia, joka karkoitettiin samalla kuin kuningas Sigismund, niin tulit eräänä päivänä vainoojiesi takaa ajamana talonpojan majaan . . . Teitä ei aiottu ottaa vastaan, teidät uhattiin antaa ilmi. Silloin keksi lapsellinen silmäsi nurkassa neitsyt Marian kuvan, joka vetelehti siellä muistona muinaisilta ajoilta, pahanilkisten lasten leikkikaluna. Sinä otit tuon kuvan, suutelit sitä, ojensit sen noita kovasydämmisiä ihmisiä kohden ja sanoit: kas, neitsyt Maria on täällä, hän on meitä suojeleva.

— Niin no, ja mitä sitten, — sanoi Lucia lempeämmällä äänellä kuin itsekään olisi tahtonut.

— Lapsellinen luottamuksesi . . . ei, mitä sanonkaan? . . . pyhä neitsyt hellytti kovien talonpoikain sydämmet, he ottivat teidät suojaansa ja piilottivat teidät. Eikä sillä hyvä, he antoivat sinulle tuon kuvan, jota sitten olet säilyttänyt suojelijanasi ja joka riippuu nytkin tuolla seinälläsi. Niinkuin sinä

sanoit silloin, niin sanon minä nyt: kas, neitsyt Maria on täällä, hän on minua suojeleva.

Lucia oli liikutettu ja koetti turhaan sitä salata. Hän puri huultaan eikä mitään vastannut.

— Olet oikeassa, — jatkoi munkki, viisaasti laskien sanojensa vaikutuksen, — minä olen katoolilainen niinkuin sinäkin, vainottu niinkuin sinäkin; jos saisivat selville valepukuni, tappaisivat he minut. Henkeni on hallussasi, anna minut ilmi; minä en pakene; minä kuolen uskoni edestä ja siunaan sinua kuollessani.

— Pakene täältä, — sanoi Lucia, — saat aikaa huomiseen saakka. Mutta ainoastaan sillä ehdolla, ett'et enää koskaan puhuttele tätä vanhusta, jota olet tahtonut häväistä.

— No niin, — sanoi jesuitta alakuloisesti, — minä pakenen, mutta minä jätän tänne kauniin unelmani paremmasta tulevaisuudesta. Kuvailin jo, että suuri Messenius ja hänen jalo puolisonsa tulisivat katoolisen uskon uudistajiksi pohjolassa; olin ajatellut, että se aika ei olisi enää kaukana, jolloin miljoonat sanoisivat: me vaelsimme pimeydessä ja sokeudessa, mutta menneiden aikojen valo on noussut edessämme loistamaan ja suuri Messenius on paljastanut eteemme uskonpuhdistuksen vääryyden.

— Jos se vaan voisi tapahtua totuutta loukkaamatta! — huudahti Lucia, jonka tulinen mieli yhä enemmän oli alkanut innostua siitä tulevaisuudesta, jota jesuitta niin taitavasti osasi kuvata hänen eteensä.

— Mikä on totuus! — jatkoi jesuitta lempeästi ja vakuuttavasti. — Oi, ystäväni, totuus on meidän uskomme, valhe on vääräuskoisten usko. Jos tulisit vakuutetuksi siitä, ett'en minä mieheltäsi pyydä muuta kuin totuuden julistamista, tahtoisitko silloin auttaa minua kirkkoasi uudelleen rakentamaan?

— Tahtoisin! sen minä tahtoisin! — vastasi Lucia innokkaasti.

— Niinpä kuule sitten . . . — jatkoi jesuitta, mutta hänet keskeytti Messenius, joka tähän asti oli ollut kuin huumautuneena, vaan nyt heräsi kuin pahasta unesta.

— *Abi, male spiritus!* — huusi hän raivoissaan, ikäänkuin olisi pelännyt, että jesuitan käärmeen kieli vielä kerran saisi hänet vietellyksi. — *Abi, abi!* Sinä et ole ihminen, sinä olet pimeyden ruhtinas, paratiisin käärme! *Abi, abi in*

æternam ignem, habitaculum tuum, in regnum mendacii, imperium tuum! —*) — Ja noin sanoen työnsi hän jesuitan edellään ovea kohti, eikä Luciakaan koettanut häntä siitä estää.

— *Insanit miser!* —*) mutisi jesuitta ja katosi.

— Kiitos, ystäväni! — sanoi Lucia mieli keveänä ja niinkuin lumouksesta vapautuneena.

— Kiitos, Lucia! — vastasi Messenius, lempeämmin kuin moneen aikaan.

---

14. Pyhimysten tuomio.

Varhain seuraavana aamuna astui isä Hieronymus siihen huoneesen, jossa asuivat neiti Regina von Emmeritz ja hänen vanha Dorthensa. Kalpeana valvomisesta ja mielenliikutuksesta istui nuori neiti uskollisen palvelijansa vuoteen ääressä. Jesuitan sisään astuessa nousi Regina nopeasti seisoalleen.

— Pelastakaa Dorthe! — huudahti hän kiihkeästi . . . — olen etsinyt teitä kaikkialta, ja te olette hyljänneet minut!

---

*) Hupene, hupene, saastainen henki, ijankaikkiseen tuleen, asuntoosi, valheen valtakuntaan. **) Kurja houraileo.

— Hiljaa! — sanoi jesuitta kuiskaten, — puhu hiljaa, seinätkin täällä kuulevat. Mitä? . . . Dortheko sairas? Se oli ikävä asia, minä en voi pelastaa häntä. Meidän valhepukuamme epäillään. Meidän täytyy paeta jo tänä päivänä, heti paikalla.

— Ei ennen kuin olette tehneet Dorthen terveeksi. Minä pyydän teitä, isä, te olette viisas, te tunnette kaikki lääkkeet; antakaa Dorthelle nopeasti vaikuttavia rohtoja, ja me seuraamme teitä.

— Mahdotonta! Meillä ei ole hetkeäkään arvelemisen aikaa. Tule!

— En tule ilman Dorthea, isäni! Pyhä neitsyt, kuinka voisin jättää hänet, imettäjäni, äidillisen ystäväni!

Jesuitta meni vuoteen ääreen, tarttui vanhaa naista käteen, kosketti hänen otsaansa ja teki liikkeen, jonka merkityksen Regina heti ymmärsi.

— Hän on kuollut! — huudahti nuori neiti kauhistuksissaan.

— Kuollut on! — sanoi jesuitta ja omituisen kamala hymyily värähteli hänen huulillaan, vaikka hän koettikin tekeytyä surulliseksi. — Sinä näet, lapseni, — lisäsi hän, — että pyhimykset ovat tahtoneet säästää uskollista ystäväämme matkan vaivoista ja sen sijaan ottaneet hänet taivaan iloon. Tässä ei voi enää mitään. Tule!

Mutta Regina oli kyyneliensäkin läpi nähnyt tuon omituisen hymyilyn ja hän kauhistui sitä. Hänelle näytti selviävän kamala salaisuus.

— Tule! — kiirehti munkki. — Messeniuksen vaimo, joka on katoolilainen, saattaa ystävämme hautaan.

Reginan silmät tuijottivat munkkiin ja häntä pudistutti.

— Eilen illalla klo 7, — sanoi hän, — oli Dorthe vielä aivan terve. Heti senjälkeen joi hän sen juoman, jonka joka ilta olette hänelle valmistaneet voimistavista yrteistä. K:lo 8 sairastui hän . . . kymmenen tuntia sen jälkeen on hänestä henki lähtenyt.

— Pitkän matkan rasitukset . . . vilustus . . . enempää ei tarvittu. Tule!

Mutta Regina ei tullut.

— Munkki, — sanoi hän äänellä, joka vapisi kauhusta ja ylenkatseesta, — te olette antanut hänelle myrkkyä!

— Lapseni! Tyttöseni, mitä sinä ajattelet! Suru on järkesi pimentänyt. Tule, minä annan sinulle anteeksi.

— Hän oli teille vaivaksi . . . näin kärsimättömyytenne jo tänne tullessamme. Ja nyt te tahdotte ottaa minut suojatonna halttuunne. Pyhä Maria, pelasta minut! Minä en seuraa teitä.

Jesuitan liikkuvat kasvot muuttuivat yhtäkkiä ja niihin tuli sama käskevä ilme, joka oli saanut Messeniuksenkin vapisemaan.

— Lapsi, — sanoi hän, — elä kutsu päällesi pyhimysten vihaa kuuntelemalla vihollisen viekoituksia. Muista, *missä* olet, onneton, ja *kuka* olet. Jos vitkastelet vielä hetkisenkään, niin jätän sinut tänne puutteesen, vankeuteen, kuolemaan, vääräuskoisten pilkattavaksi, jätän sinut eksyneeksi lampaaksi, jonka pyhä neitsyt on hyljännyt. Täällä on kadotus ja onnettomuus . . . tuolla, isänmaassasi, vapaus, onni, uskontosi lohdutus, pyhimysten suosio. Valitse, mutta valitse pian, sillä hevonen on jo valjaissa, aamu koittaa, ja päivän valetessa tulee meidän jo olla kaukana tästä kerettiläisten pesästä.

Regina horjui.

Munkin kasvot kovenivat, niinkuin olisivat ne olleet pronssiin valetut. — Jos olisinkin uhrannut hänet, — jatkoi hän matalalla äänellä, — entä sitten? Tiedätkö, sinä maan muurahainen, mitä maksaa seista kohtalon tiellä? Sinun tulostasi Saksaan riippuu paljon, minun tulostani riippuu kaikki. Mitä merkitsee yhden sielun siirtyminen autuuteen, jos sen kautta miljoonat sielut pelastuvat kadotuksesta? Kirkko tarvitsee meitä ja pyhän isän nimessä käsken sinun minua seuraamaan.

Regina heittäytyi kuolleen päälle ja hänen koko ruumiinsa vapisi: — Minä en voi, minä en tahdo jättää Dorthea; te olette hänet tappanut!

— Ja jos *en* olisi?

— Vannokaa, ett'ette ole!

— Mieletön tyttö! No hyvä, minä vannon. Vaipukoon maa jalkojeni alla ja nielköön minut kitaansa, jos koskaan olen antanut Dorthelle muuta juomaa kuin terveyden.

— Sinä kuulet sen, Jumalan äiti! — huudahti Regina, vastahakoisesti ja epäillen. — Sinä kuulet sen, minä kutsun

sinut todistamaan hänen sanansa ikuisen tuomarin edessä. Pyhä neitsyt, suojele minua! Mitä on minun tekeminen?

Ulkona muurilta kuului vahtisotamies veisaavan yksiäänistä virttään.

— Jää tänne ja muutu vääräuskoiseksi niinkuin sotamies tuolla ulkona, — vastasi munkki pilkallisesti.

Regina hypähti ylös. — Hyvästi, Dorthe! Minä seuraan teitä!

Molemmat kiiruhtivat he ulos. Oli vielä pimeä. Vähäinen valojuova vaan ruskotti mustien kuusien takana Koivukosken rannalla. Hevonen oli valjaissa. Uninen portinvartija antoi meneväin mennä, sillä olihan lääkäri linnanpäällikön hyvä ystävä.

Jo luuli jesuitta olevansa hyvässä turvassa, kun mantereen puolelta ajava hevosmies tuli vastaan kapealla sillalla ja jysähytti pimeässä rekensä kiinni pakenevain rekeen. Munkin reki kallistui pahasti ja olisi vierinyt koskeen, ell'ei lahonut, rutiseva kaidepuu olisi sitä pidättänyt. Regina huudahti säikähdyksestä.

Tuon äänen kuultuaan hyppäsi vastaantulevasta reestä nuori mies nopeasti maahan ja tuli pakenijain luo.

— Neiti von Emmeritz! — huudahti tutunpuolinen, hämmästyksestä vapiseva ääni.

— Te erehdytte, ystäväni, — kiiruhti jesuitta vastaamaan teeskennellyllä äänellä, — antakaa tietä, se on tohtori *Albertus Simonius,* sotalääkäri kuninkaallisen majesteetin palveluksessa!

— Sinäkö se olet, kirottu munkki! — huusi vieras. — Vartijat aseihin! Aseihin, vangitsemaan maailman suurinta roistoa! — Ja niin sanoen tarttui hän munkkia tuuheaan turkin kaulukseen. Alussa koetti Hieronymus irroittaa rekeä ja päästä pakoon nopean hevosen avulla. Mutta kun hän huomasi sen mahdottomaksi, jätti hän turkin, kiertäytyi vihollisensa käsistä, viskautui kaiteen yli ja hyppäsi jäälle, joka tavattoman ankaran pakkasen aikana oli paneutunut linnansaaren ja mantereen väliin. Kohta oli hän kadonnut hämärään. Linnan portilla seisova vartija ampui osumatta. Muutamat sotamiehet laittautuivat ajamaan takaa pakenijaa.

— Antakaa olla, — huusi muuan parrakas kersantti, — yöllä on suvennut, ja virta on syönyt jään alta päin, luulen sen pian laskevan.

— Se juoksi tuonne alaspäin! — huusivat toiset.

— Silloin se on kosken oma, — vastasi kersantti rauhallisesti ja sytytti piippunsa. — Eikö lienekin jo tällä hethellä ämmän kurkussa.

— Mitä sanot? — huusi reen luona oleva mies kauhistuksissaan.

— Sanon, että ämmä on saanut oivan eineen, — vastasi kersantti yhtä rauhallisena kuin ennenkin. — Kuulkaahan vaan, niin haukkuu kuin kahlekoira: hyvillään on.

Kaikki kuuntelivat kauhistuksissaan veden pauhua. Tuntui siltä kuin olisi tuo mahtava putous pauhannut rajummin, kamalammin kuin ennen, harmaassa talviaamun hämärässä. Kersantti oli oikeassa; se muistutti todellakin kahlekoiran ulvontaa, jonka eteen on lihapalanen heitetty.

---

15. Bertel ja Regina.

Väsyneenä matkan vaivoista ja seikkailuistaan jäi meistä tuo harhaileva ritarimme nukkumaan erääsen talonpoikaistaloon Ylihärmässä. Olemme tavanneet hänet taas Kajaanin linnan sillalla koettamassa turhaan saada käsiinsä vihattua ja pelättyä jesuittaa, jonka kasvot hän oli tuntenut kurjan metsätorpan ikkunassa. Bertelin harharetket noina kymmenenä tai kahtenatoista päivänä, jotka olivat kuluneet siitä kuin hänestä erosimme, ovat pian kerrotut. Eksyttyään pakenijain jäliltä heitä takaa ajaessaan, oli hän harhaillut pitkin kaikkia teitä ja polkuja Pohjanmaalla, käynyt aina Oulussa asti, ja vasta sitten kun ei hänellä ollut heistä vähintäkään vihiä, päättänyt etsiä heitä kaukaa Kajaanin erämaista. *Minkätähden* tuo nuori ritari noin uupumattomalla innolla tahtoi saada karkulaiset käsiinsä, selviää kohta.

Muutamia tuntia sillalla tapahtuneen kohtauksen jälkeen tapaamme Bertelin siinä huoneessa, jonka linnan pääl-

likkö oli antanut neiti Reginan asuttavaksi ja missä hän oli erään tämän naispuolisen sukulaisen suojeluksen alaisena. Neljättä vuotta oli kulunut siitä kuin nuo molemmat nuoret olivat niin toisellaisissa oloissa viimeksi tavanneet toisensa Frankfurt am Mainissa suuren kuninkaan läheisyydessä. Bertel oli silloin kokematon, kaksikymmenvuotias nuorukainen, Regina yhtä kokematon kuusitoistavuotias tyttö. Molemmat olivat he senjälkeen paljon kovaa kokeneet; molempien ensimmäinen palava nuoruuden innostus oli jäähtynyt taisteluissa ja kärsimyksissä. Sukuero ruhtinaan tyttären ja vähäpätöisen luutnantin välillä oli vähentynyt hänen sotaisen kunniansa ja aatelisen vaakunakilpensä kautta. Vaan oliko sekin ero, mikä oli heidän vakaumuksissaan, mielihaluissaan ja tunteissaan, vähentynyt kokemuksien kautta, jotka tavallisesti karaisevat entistä vakaumusta eivätkä sitä murra?

Bertel lähestyi nuorta neitoa kaikella sillä kunnioittavalla kohteliaisuudella, jonka hänen aikalaisensa vielä olivat säilyttäneet perintönä edellisten vuosisatojen ritarikaudelta.

— Arvoisa neiti, — sanoi hän hiukan värähtelevällä äänellä, — kun toivoni tavata teidät Korsholmassa ei toteutunut, olen seurannut teitä läpi metsien ja erämaiden, niinkuin olisin pahantekijää takaa ajanut. Te aavistatte kenties sen syyn, joka on saanut minut tätä tekemään.

Reginan mustat silmäripset kohosivat verkalleen ja hän katseli kysyvästi Berteliä kasvoihin. — Ritari, — vastasi hän, — mitkä lienevätkin vaikuttimenne, siitä ainakin olen varma, että ne ovat jalot ja ritarilliset. Te ette ole tahtoneet palauttaa onnetonta tyttöä takaisin vankeuteen; te olette tahtoneet temmata hänet sen kauhean miehen käsistä, jota hän kunnioitti ennen kuin osui hänet oikein tuntemaan.

— Te erehdytte, — sanoi Bertel vilkkaasti ja lämpimästi. — Totta kyllä on, että minua kammotti nähdessäni teidät tuon miehen seurassa, jonka oikean luonteen olin oppinut tuntemaan ennen kuin te; etsin teitä kahta vertaa kiihkeämmin temmatakseni teidät hänen käsistään. Mutta ennenkun tiesin tästä vaarasta, riensin jo hakemaan teitä käsiini ja saattamaan tietoonne iloisen sanoman siitä oikeudesta, mikä teille on tapahtunut . . . myöhään, vaikk'ei toivoakseni kuitenkaan liika myöhään.

— Oikeudesta, sanotte? — virkkoi neiti Regina hämmästyen niin, että hänen poskensa punehtuivat.

— Niin, arvoisa neiti, — jatkoi Bertel, ihastuksella katsellen nuorta pakolaista, — vihdoinkin on minun onnistunut turhaan sitä vuosikausia koetettuani hankkia teille korvausta viattomasti kärsimästänne vääryydestä. Te olette vapaa, te voitte Ruotsin aseiden suojassa palata isänmaahanne ja tässä, — Bertel taivutti toisen polvensa ja ojensi Reginalle holhoojahallituksen sinetillä varustetun paperin, — tässä on kirje, joka turvaa teidän vapautenne.

Regina oli voittanut ensimmäisen liikutuksensa ja vastaanotti tuon kallisarvoisen kirjeen milt'ei ylpeällä kylmyydellä. — Herra ritari, — sanoi hän lyhyesti, — minä tiedän, ett'ette pyydä kiitostani siitä, että te, toisin kuin kansalaisenne, olette toimineet niin kuin kunnian miehen tulee.

Bertel nousi ylös hämmillään tuosta ylpeästä käytöksestä, jota hänen kuitenkin olisi pitänyt osata odottaa. — Sen minkä olen tehnyt, — vastasi hän, hänkin vuorostaan kylmästi, — sen olen tehnyt ainoastaan korvatakseni vääryyden, joka voisi himmentää suuren kuninkaan muistoa. Jokainen kansalaisistani olisi tehnyt niinkuin minä, ell'ei sodan hätä olisi saanut heitä unohtamaan sitä hyvitystä, jota he olivat velkapäät teille osoittamaan. Ennen muita olisi jalomielinen kuningas Kustaa Aadolf kiiruhtanut hyvittämään hetken kiivaudessa tehtyä tekoaan, ell'ei kohtalo niin pian olisi hänen päiviään päättänyt. Mutta, — keskeytti Bertel, — minä unohdan että vihaatte sitä kuningasta, jota minä niin suuresti rakastan ja kunnioitan.

Tumma, kaunis puna peitti uudelleen Reginan kasvot. Bertel oli tietämättään koskettanut hänen palavan sydämmensä arimpaan paikkaan. Uusi havainto, ihmeellinen vartalon, äänen, liikkeiden, jopa mielipiteidenkin yhtäläisyys, jota hän ei ollut ennen huomannut ja joka kolmena viimeisenä vuotena oli kehittynyt Bertelin koko olennossa, teki sanomattoman vaikutuksen nuoren etelättären mieleen. Hänestä oli niinkuin olisi hän nähnyt hänet itsensä, tuon kaikista kuolevaisista suurimman, unelmiensa esineen, elämänsä autuuden ja onnettomuuden, hänet, tuon pelätyn ja rakastetun, maansa, uskonsa, sydämmensä valloittajan . . . ja niinkuin olisi hän itse sanonut hänelle tuolla tutulla äänellään: —

Regina, sinä vihaat minua! — Tuo vaikutus oli niin nopea, niin voimakas, niin odottamattoman valtava, että nuori neiti yhtäkkiä kalpeni, horjui ja oli pakotettu nojaamaan Bertelin ojennettuun käsivarteen. — Pyhä neitsyt, — kuiskasi hän hämmennyksissään, — minäkö vihaisin teitä . . . teitä!

Kuullessaan tuon käsittämättömän ja samalla niin paljoa merkitsevän huudahduksen, hämmästyi Bertel yhtä paljon kuin Reginakin. Hän ihastui, häntä pelotti, hänen toiveensa heräsivät uuteen eloon, mutta ei hän kuitenkaan tahtonut käyttää hyväkseen tuota näin tietämättä tehtyä tunnustusta. Sanaakaan sanomatta ja mitä suurinta kunnioitusta osoittaen saattoi hän nuoren tytön hänen suojelijattarensa luo, jonka hoitaessa hän pian tointui mielenliikutuksestaan, mikä oli ollut seurauksena kauvan tukahdutetuista, mutta nyt yhtäkkiä uuteen eloon heränneistä sydämmen salaisimmista tunteista.

Bertel oli hankkinut tehtäväkseen saattaa neiti Regina Tukholmaan, josta hän sitten ensi avovedellä voisi jatkaa matkaansa kotimaahansa. Hänen tuli sen vuoksi viipyä Kajaanin linnassa siksi, kunnes hänen suojeltavansa olisi valmis lähtemään, ja lähtö taas viipyi siitä syystä, ett'ei korkeasukuisella vangilla ollut sopivata seuranaista pitkälle taipalelleen. Sitä odottaessa meni useita viikkoja, ja sen ajan kuluessa kutoutui aivan uusia suhteita, joita tuskin olisi voinut ajatella mahdollisiksi päättäen siitä ylpeästä kylmyydestä, jota jalosukuinen ruhtinatar alussa oli vapauttajalleen osoittanut. Mutta tuo kylmyys oli vaan jäätä hehkuvan tulivuoren laella; päivä päivältä se oheni ja suli, päivä päivältä kävi Reginan ylpeys suuremmaksi, samalla kuin sen perustukset horjumistaan horjuivat, ja lopulta oli vaan jälellä yksi kaikista vahvin välimuuri, uskontojen katkera taistelu. Heikko muuri! Sekin suli lopulta maahan etelämaan tulisten tunteiden lämmittäessä ja ennenkun oli kolme viikkoa kulunut, olivat yhdeksäntoista vuotias neito ja kolmen kolmatta vanha nuorukainen, unohtaen uskontojensa eron ja säätyrajat, vannoneet toisilleen ikuisen uskollisuuden. Lieneekö Bertel tiennyt, että hän ihanasta, ylevästä, mustasilmäisestä morsiamestaan sai kiittää kuningas Kustaa Aadolfin muistoa?

Omituinen tapahtuma näytti tahtovan odottamattomalla ja ihmeellisellä tavalla painaa leimansa tämän liittokirjan alle.

Salaisella levottomuudella, ikäänkuin onnensa häviötä peläten, oli Bertel kauvan mutta turhaan koettanut ottaa selkoa paenneen jesuitan kohtalosta. Sen aamun jälkeen, jolloin tämä hyppäsi kaidepuun yli joen jäälle ei kukaan ollut hänestä mitään kuullut eikä jälkeäkään hänestä nähnyt, ennenkun eräänä aamuna kolme viikkoa sen jälkeen muuan talonpoika saapui linnaan sen sanan kanssa, että avantoa avatessa hiukan alapuolella ämmän putousta siitä oli löydetty miehen ruumis, jolla ei ollut vasenta korvaa ja joka oli puettuna ulkomaan vaatteisin. Talonpoika oli tuonut vaatteet linnaan ja ne tunnettiin isä Hieronymuksen vaatteiksi. Sen lisäksi kaivoi rehellinen talonpoika vielä taskustaan pienen vähäpätöisen kuparisormuksen, joka oli riippunut nauhassa kuolleen rinnan päällä. Bertel katseli tätä sormusta ihmetellen ja iloiten. — Vihdoinkin olet minun, — huudahti hän, — sinä sormus, jota niin kauvan olen halunnut omakseni . . . ja tuot tullessasi varmuuden tuon peloittavan miehen kuolemasta.

— Se on pyhimysten tuomio valansa rikkojasta! — huudahti Regina hämmästyen.

— Ja se on tuomio, joka onnemme vahvistaa! — vastasi Bertel ja koetteli Reginan sormeen *kuninkaan sormusta.*

---

16. Kuninkaan sormus. Aura ja Miekka. Tuli ja Vesi.

Taas palaamme me Isoonkyröön, Perttilän taloon ja vanhan talonpoikaiskuninkaan luo.

On talvipäivä Maaliskuussa 1635. Kevätpäivän paiste tuntuu jo lumessa, räystäät tippuvat päivän puolella, hanki kantaa mäkien pohjoisilla rinteillä ja upottaa eteläisillä. Aaron Perttilä on äskettäin tullut kirkosta kaiken väkensä kanssa; hänen harmaa päänsä kumartuu jo maata vasten ja hän nojaa Merin käsivarteen. Hänen vieressään kulkee kaksi hauskaa pyöreätä olentoa: vanha

Larsson ja hänen äskettäin sodasta palannut samanniminen poikansa, joka on aivan isänsä näköinen. Hänen sivullaan käy hänen nuori vaimonsa, soma ja iloinen olento, jonka tunnemme. Se ei ole kukaan muu kuin Kätchen, tuo reipas ja virkeä tyttö, jonka pehmeä kätönen kerran sai jalon kapteenin kokonaan pois ladultaan . . . Sen päivän jälkeen vannoi hän kaikkien kreikkalaisten ja roomalaisten kirjailijain nimessä, joiden teoksia hän ennen muinoin oli Turun katedralikoulussa lukenut — *sic unde ubi apud unquam post,* kuten vanhoilla oli tapana niin kauniisti sanoa — että tuo pehmeäkätinen nunnan kokelas kerran olisi tuleva hänen omakseen. Ja kun he sodan vaiheissa kerran taas olivat yhtyneet ja kun Kätchen oli suojelijaa vailla eikä hänellä muuten ollut mitään rehellistä ja iloista sotamiestä vastaan, niin oli tuo tyytyväinen ja iloinen pariskunta vihitty yhteen Stralsundissa ja sen jälkeen lähtenyt tervehtimään pyöreää, pyylevätä isäänsä ja appiukkoaan Larssonia Isossakyrössä, jossa heidät oli suurella riemulla otettu vastaan ja kohdeltu kuin omina lapsina.

Sillä vielä on lisättävä, että Larsson nyt oli heittänyt sodan helkkariin ja paljon tinkimisen perästä saanut eronsa, vaikkakin ilman arvon ylennystä. Valitettavasti ei hän ole säästänyt laihintakaan lanttia Saksanmaan sotasaaliista, niinkuin monet muut hänen vertaisistaan. Kaikki, minkä hän on ansainnut — ja se nousee miljooniin hänen omien puheidensa mukaan — on haihtunut kuin tuhka tuuleen. Missä? Nördlingenin luona, väittää hän. Kyllä kai, ei, kesteissä ja juomingeissa se on kulunut, samallaisten veikkojen seurassa kuin hän itsekin on. Mutta nyt aikoo hän heittäytyä vakavaksi kuin aidan seivös, ruveta isänsä jälkeen pehtoriksi Perttilän laajoilla tiloilla, kyntää, kylvää ja niittää *pro modulo virium prolem copiosam in lucem proferre,* niinkuin ne vanhat taaskin niin kauniisti sanoivat. Vanha Perttilä suosii häntä aivan ilmeisesti. Paljon merkitseviä sanoja on ukko tullut lausuneeksi ja äskettäin on hän tuomarin käsiin jättänyt testamenttinsa. Meristä sanottakoon, että hän kuihtuu kuin juureton kukka ja että häntä pitää elämässään kiinni vaan heikko, katkeava toivo, tuo maanpakoon ajettu, hyljätty Kustaa Bertel, aateliselta nimeltään Bertelsköld.

Tuo näin monenlaisista aineksista, varjoista ja valopuolista koottu perhe istuu nyt suuressa tuvassa lukuisan palvelusväen ympäröimänä, ja vanha Larsson koettaa vielä, ollen salaisessa liitossa Merin kanssa, herättää ankaran talonpoikaiskuninkaan mielessä lempeämpiä tunteita Berteliä kohtaan. Kaikki heidän rukouksensa ja selityksensä kilpistyvät takaisin ukon murtumattomasta lujuudesta kuin kivi kovasta kalliosta . . . Larsson kääntyy harmistuneena pois, Meri menee salaamaan kyyneleensä tuvan pimeimpään varjoon. Silloin kuuluu taas tuolta ulkoa kulkusten helinä niinkuin viimeksikin loppiaisiltana; tilava reki pysähtyy suurelle pihamaalle ja siitä astuu kaksi henkilöä, laveaan viittaan puettu upseeri ja nuori, ihmeen ihana nainen, jolla on yllään loistava mustalla sametilla päällystetty ja kallisarvoisilla turkiksilla reunusteltu vaippa. Meri ja Larsson kalpenevat molemmat heidät nähtyään; Larsson rientää heitä vastaan, mutta nyt se on jo myöhäistä, Bertel ja Regina astuvat tupaan.

Molemmat Larssonit ja Meri tervehtivät Berteliä lämpimästi, mutta ovat silminnähtävästi hämmillään. Kätchen lennähtää ylös ja heittäytyy, huolimatta siitä erosta, mikä on hänen porvarillisen pukunsa ja tuon kallisarvoisen samettiviitan välillä, Reginan syliin, joka liikutettuna halaa uskollista lapsuutensa ystävää.

Bertel irroittautuu ystävällisesti omaistensa syleilyistä ja menee varmoin askelin vanhan Perttilän luo, joka äänetönnä ja kylmänä istuu korkeaselustimisessa tuolissaan pöydän päässä eikä ole näkevinään ei kuulevinaan. Kaikki odottavat jännittyneinä tämän kohtauksen seurauksia, joka — sen tuntee jokainen — on oleva ratkaiseva. Nuori upseeri on riisunut kauhtanansa ja hattunsa, hänen pitkä vaalea tukkansa poimuilee kauniissa kiharoissa hänen avonaisella otsallaan; hänen kasvonsa ovat hyvin kalpeat, mutta nuo siniset, eloisat silmät katsovat varmasti ja rävähtämättä harmaantuneen vanhuksen kivenkoviin kasvoihin.

Bertel notkistaa nytkin, niinkuin ensi kerralla, toisen polvensa ja sanoo äänellä, joka samalla on sekä nöyrä että varma: — Isäni!

— Kuka olet? En tunne sinua, ei ole minulla poikaa, — keskeyttää hänet vanhus jääkylmällä äänellä.

— Isäni! — jatkaa Bertel hämmilleen joutumatta. — Tulen vielä kerran, vielä viimeisen kerran, pyytämään sinulta anteeksi ja saamaan siunaustasi: Elä työnnä minua luotasi! Jätän isänmaani taistellakseni ja mahdollisesti kuollakseni vieraalla maalla. Sinun vallassasi on, jos koskaan palajan. Muista, isäni, että siunauksesi antaa sinulle pojan, mutta että kirouksesi ajaa hänet ainaiseen maanpakoon!

Vanhuksen kasvoissa ei näy värähdystäkään, mutta äänestään kuuluu, että hän taistelee itsensä kanssa. — Vastaukseni ei ole pitkä, — sanoo hän, — minulla oli poika. Hän tuli uskottomaksi minulle ja niille periaatteille, jotka ovat elämääni johtaneet. Hän hylkäsi kansan asian palvellakseen turmiollista aatelisvaltaa, jota vihaan ja inhoon. Minulla ei ole poikaa. Olen tänään tehnyt hänet perinnöttömäksi.

Ympärillä seisovain kasvot kalpenevat. Ainoastaan Bertel punehtuu heikosti ja sanoo: — Isäni, en pyydä tavaroitasi. Anna ne sille, jonka katsot ne ansainneen paremmin kuin minä. Pyydän vaan anteeksi antoasi, siunaustasi, isäni.

Kaikki muut paitse Regina käyvät vanhuksen luo, lankeavat polvilleen hänen eteensä ja huudahtavat: Armoa Bertelille! armoa pojallesi!

— Ja jos minulla olisikin poika, — vastaa vanhus, — luuletteko todellakin, että hän minun tähteni tahtoisi luopua himoitsemasta aatelisten kunniaa? Luuletteko todellakin, että hän tahtoisi tulla talonpojaksi niinkuin minä, kansan mieheksi niinkuin minä, elämään ja kuolemaan kansan asian puolesta? Luuletteko, että hän pienillä hansikkaisilla käsillään tahtoisi maata kyntää ja ottaa vaimonsa minun säädystäni, ottaa aviokseen yksinkertaisen ja siveän naisen, niinkuin rehellisen ja nöyrän maanmiehen tulee ja täytyy.

— Isäni, — vastasi Bertel hiukan epävarmemmalla äänellä kuin äsken, — pyyntösi on mahdoton täyttää jo sen kasvatuksen vuoksi, minkä olet minulle antanut. Tahdon kunnioittaa säätyäsi, mutta minä olen kasvanut sotilaan ammattiin, josta en voi enkä tahdo luopua. Yhtä mahdotonta on minun valita vaimoni sinun mielesi mukaan. Tässä on puolisoni: hän on ruhtinaan tytär, mutta hän ei ole hävennyt ottamasta talonpojan poikaa miehekseen. Olkoon se todistuksena siitä, ett'ei hän ole häpeävä kutsumasta sinua isäkseen.

Kuninkaan sormus.

Silloin lähestyy Regina nöyrästi, ikäänkuin suudellakseen vanhuksen kättä, ja kaikki, paitse Bertel ja vanhus, nousevat ylös. Mutta vanhan talonpoikaiskuninkaan tulinen luonto kuohahtaa vihaan.

— Sanoinhan minä sen, — huutaa hän jylisevällä äänellä, — siinä on se sukupatto, joka syntyi talonpojaksi, mutta josta tuli herrojen kätyri! Kautta kaikkivallan, olenpa eläissäni nähnyt paljon taistelua ja paljon uhkaa miekan ja auran välillä, mutta tällaista uhkaa en vielä ole nähnyt! Tuo nulikka, joka kutsuu itseään minun pojakseni, uskaltaa minun silmieni eteen tuoda ruhtinaallisen jalkavaimonsa ja kutsua häntä vaimokseen.

Bertel hypähtää seisoalleen tukeakseen Reginaa, joka on vähällä vaipua lattialle. — Vanha mies, — sanoo hän vihasta vapisevalla äänellä, — kiitä isän nimeäsi ja harmaita hiuksiasi siitä, että olet saanut sanoa mitä kukaan muu ei olisi sanonut henkeään menettämättä. Tässä on se sormus, jonka olen kiinnittänyt laillisesti vihityn vaimoni sormeen, — Bertel irrottaa Reginan sormesta kuninkaan sormuksen, — ja minä vannon sen, että tuo käsi on yhtä puhdas ja yhtä arvokas kuin kenen muun kuolevaisen käsi tahansa kantamaan tätä sormusta, joka niin monta vuotta on ollut suurimman kuninkaan sormessa.

Meri tuijottaa sormukseen, hänen kalpeat poskensa punastuvat, hän taistelee ankaraa sisällistä taistelua. Lopulta astuu hän lähemmä, painaa ihastuksissaan sormuksen huulilleen ja sanoo katkonaisella äänellä ja niin suurella liikutuksella, että se kuivaa kyyneleet hänen silmistään: — Minun sormukseni, joka on ollut *hänen* sormessaan . . . minun sormukseni, joka on häntä suojellut . . . syytön olet sinä hänen kuolemaansa; hän antoi sinut muille; sitten tulivat kuulat, sitten tuli kuolema. Tiedätkö sinä, Kustaa Bertel, ja sinä hänen vaimonsa, tiedättekö tämän sormuksen voiman? Nuoruudessani vaelsin eräänä päivänä sydänmailla ja kohtasin siellä kuolevan miehen, joka oli janoon nääntymäisillään. Annoin hänelle lähteestä vettä juodakseen, virvoitin hänen kieltään muuramen mehulla. Hän kiitti minua ja sanoi: — ystäväni, minä kuolen enkä voi palkinnoksi antaa sinulle muuta kuin tämän sormuksen. Sen löysin muinoin erään neitsyt Marian kuvan sormesta, joka yksin oli vahingoittu-

matonna säilynyt Isonkyrön kirkossa paavikunnan rikkinäisten jäännösten kasassa, ja kun minä tempasin sormuksen hänen sormestaan, kukistui kuva tomuksi ja tuhkaksi. Tässä sormuksessa on samalla pyhimysten voima ja taikuuden voima, sillä minun kanssani vaipuu ikivanhan taikauskon suuruuden aika hautaansa. Jolla tämä sormus on, häntä eivät tuhoa ei tuli, ei vesi, ei teräs, eivätkä vaarat minkäänlaiset, ell'ei hän väärää valaa vanno, sillä väärä vala lamauttaa sormuksen voiman. Tätä sormusta seuraa onni rauhan aikana ja voitto sodassa; sitä seuraa rakkaus, kunnia, rikkaus, oma onni ja toisten turmio. Kun tämä sormus kulkee kolme miespolvea peräkkäin isästä poikaan, silloin syntyy siitä suvusta suuria sotasankareita ja valtiomiehiä . . .

Meri vaikeni. Kaikki kuuntelivat häntä jännitetyin mielin.

— Mutta, — jatkoi hän, — jos sormus kulkee kuudessa polvessa peräkkäin, silloin syntyy siitä suvusta mahtava kuningassuku. Tiedä kuitenkin, sanoi sama mies, että suuria lahjoja seuraa suuret vaarat. Valapattoisuus ja sukuviha tulevat aina kiusaamaan sormuksen omistajaa ja laimentamaan sen voimaa; ylpeys ja ääretön kunnianhimo kalvavat aina hänen rintaansa häntä tuhotakseen ja suuren sielun lujuutta ja suuren sydämmen nöyryyttä tarvitaan näiden kiusausten voittamiseksi. Jolla on tämä sormus, hän saavuttaa kaiken maailman onnen eikä hänen tarvitse taistella muita kuin omaa itseään vastaan; mutta hän on itse olevakin onnensa pahin vihamies. Siihen viittaavat nuo kolme kirjainta R. R. R., jotka ovat kaiverretut sormuksen sisään ja jotka selitetään sanoilla: *Rex Regi Rebellis*, kuningas kuninkaan kapinoitsija s. o.: onnellisin ja mahtavin ihmisistä kavahtakoon enin sitä vaaraa, mikä uhkaa häntä hänen omassa rinnassaan.

— Ja tämä sormus, oi Regina, tämä sormus on meidän! — huudahti Bertel sekä ilolla että pelolla. — Mikä rikkaus ja mikä edesvastaus seuraakaan tätä sormusta!

— Valta! Kunnia! Kuolematon maine! — huudahti Regina riemuissaan.

— Ole varuillasi, tyttäreni! — virkkoi Meri alakuloisesti. — Nuo sanat ilmaisevat sormuksen suurimman vaaran.

Vanha Perttilä katseli sormusta ja nuoria pilkallisesti hymyillen. — Kissan kultaa! — sanoi hän. — Turhuutta! Joutavia koristuksia! Väärää kunnianhimoa! Se on oiva lahja kulkemaan aatelin perintönä polvesta polveen. Tule, Larsson nuorempi, sinä, joka olet talonpoikaista sukua ja joka tahdot sukuusi palata, vaikka olet ollutkin sotilas. Minä tahdon antaa sinulle jotain, joka ei ole kultaa eikä turhaa koristusta, mutta joka on oleva sinulle suuremmaksi siunaukseksi kuin kuninkaitten sormukset. Ota tuo tammi-vartinen vanha kirves tuolta seinältä; niin, niin, elä pelkää, ei se ole mikään taikakalu, isävainajani on sen itse takonut Kustaa kuninkaan aikana. Sillä olemme isäni ja minä tehneet monta urotyötä metsän keskessä ja monta korpea perkanneet. Kulkekoon se perintönä suvussasi, ja minä lupaan sinulle, että häntä, jolla kirveeni on, seuraavat onni ja tyytyväisyys hänen rehellisessä työssään.

— Kiitos teille, taattoseni, — vastasi kapteeni iloissaan, ja oli hyvin ymmärtäväisen näköisenä tutkivinaan vanhan kirveen terää. — Jos jotain kirjoitusta tarvitaan, niin ehdottelisin tähän pantavaksi R. R. R., *Ruris Rusticus Robustus*, se tahtoo lyhykäisesti sanoa: hitto semmoista hukaria! Hyvin kaunis ja syvämietteinen sananlasku.

Larsson vanhempi katsoi nyt ajan tulleen tämän katkeran riidan sovittamiseksi. Hän astui vanhuksen eteen pitäen kädestä kumpaakin vastanainutta pariskuntaa ja virkkoi: — Rakas isäntä, elkäämme ruvetko Herramme töitä parantamaan. Sinun poikasi ja minun poikani ovat molemmat aika velikultia; mutta minkä he sille taitavat, että Herramme on luonut heidät, toisen tulesta, toisen vedestä? Bertel on kuin tulenliekki, palava, kuuma, korkealle pyrkivä, leimahteleva, loistava, häilyvä; ja lyönpä vetoa, että tämä pikku rouva on samaa sukua. Minun poikani on puhtainta vettä.

— Seis! — huudahti kapteeni. — Vettä en ole voinut koskaan sietää.

— Pidä suusi, ukuli! Poikani on puhtainta vettä . . . vuotavaa ja häilähtelevää, mutta joka tyytyväisenä pysyy maaperässä ja joka on kuin vartavasten luotu kouraan tuntuvalla, arkipäiväisellä elämänsä viisaudella sammuttamaan tuon toisen pyhäistä hehkua. Hänen vaimonsa on kudottu samoista villoista. Etkö nyt näe, että Herramme on aikonut

nämä pojat ystävinä elämään . . . tulen vettä lämmittämään ja veden tulta sammuttamaan . . . ja sinä tahdot tehdä heistä vihamiehet ottamalla toiselta ja antamalla toiselle. Ei, hyvä mies, se ei käy päinsä, usko minua ja anna pojallesi mikä poikasi on; ei minun poikani siltä tarvitse nälkää nähdä.

Perttilä vaikeni hetkisen. Sitten sanoi hän kiivaasti: — Elä opeta minulle Herran tarkoituksia. Luuletko todellakin, että hän tuossa, tuo vasta leivottu aatelismies, jota siinä tuleen vertailet, suostuisi luopumaan sormuksestaan ja sen sijaan kirveesen tarttumaan?

— En koskaan! — vastasi Bertel kuohahtaen.

Meri tarttui hänen käteensä ja katsoi häntä rukoilevasti silmiin. — Anna pois sormus! — sanoi hän. — Sinä tunnet jo muutamia sen vaaroista, mutta et tunne kaikkia. Yhdestä en ole puhunut. Kaikki, jotka tätä sormusta kantavat, kuolevat väkivaltaisella kuolemalla.

— Entäpä sitten! — huudahti Bertel. — Sotilaan kuolema taistelutantereella on kaunis ja kunniakas. En pyydä parempaa.

— Kuulehan sitä! — sanoi Perttilä ylenkatseellisesti. — Arvasinhan sen: hän ajaa kunniata takaa hautaansa saakka. Rauhallinen kuolema samoinkuin rauhallinen elämä on hänelle kauhistus. Mutta sinä Larsson, sano minulle: onko sinulla halua antaa pois kirves ja tarttua sormukseen?

— Hm, — virkkoi kapteeni mietteissään, — olisipa tuo sormus edes kultaa, niin veisin hänet kaupunkiin ja ostaisin rahalla tynnörin hyvää olutta, ehkäpä hiukan toistakin. Mutta nyt se on vaan kuparia . . . mitä vielä, minä heitän hänet helkkariin ja pidän kirveeni; saattaahan tuolla edes halkoja hakata.

— Oikein puhuttu, — jatkoi Perttilä; — se on, niinkuin isäsi sanoo, sama kuin heittäisi vettä kuumaan kiukaasen. En ole minä tehnyt vettä ja tulta vihamiehiksi. Tule, Larsson, sinä terveen järjen, sinä kouraan tuntuvan käytännön mies, tule pojakseni ja ota omaisuuteni, kun minusta aika jättää. Siunatut olkaatte sinä ja sukusi! Lisääntykäät ja tehkäät työtä niinkuin muurahaiset maassa, ja vallitkoon lakkaamaton viha heidän ja ylhäisten, aatelisten välillä. Olkoon sota eikä koskaan rauhaa heidän ja teidän välillänne, kunnes nuo turhat korukalut häviävät; eläköot kirves ja sor-

Kuninkaan sormus. Miekka ja Aura. Tuli ja Vesi.

mus alituisessa, avonaisessa riidassa, kunnes molemmat samassa tulessa sulavat. Kun se kerran tapahtuu, sadan tai kahden sadan tai vielä useamman sadan vuoden perästä, silloin on aika sanoa: säätyrajoitus on hävinnyt ja ihmisen oma ansio on hänen ainoa vaakunakilpensä.

— Mutta, isäni, — huudahti Bertel vielä viimeisen kerran rukoilevalla äänellä, — eikö sinulla ole mitään siunausta annettavana minulle ja jäikeläisilleni, kun nyt ainaiseksi eroamme?

— Sinulle! — virkkoi vanhus yhä vieläkin vihaisella äänellä. — Menkää, te kadotetut, turhamaiset, madon syömät oksat kansan suuresta rungosta, menkää kurjaan loistoonne ja varmaan häviöönne! Aina siihen päivään saakka, kunnes se tapahtuu minkä olen sanonut, että kirves ja sormus, että väärä kulta ja rehellinen teräs sulavat yhteen . . . aina siihen saakka annan minä teille perinnöksi kiroukseni aina kymmenenteen polveen, ja sitä kiroustani seuratkoon riita, viha, vaino ja lopulta surkea häviö!

— Takaisin, taattoseni! — huudahti nuorempi Larsson. — Armoa Bertelille.

— Ei mitään armoa aatelille! — vastasi talenpoikaiskuningas.

— Varo itseäsi! — huusi vanhempi Larsson. — Tuomio voi tulla oman pääsi päälle.

— En pyydä armoa, — virkkoi Bertel, näennäisesti rauhallisena. — Hyvästi, isä! Hyvästi, isänmaani! minä menen, enkä tule koskaan takaisin.

— Hetkinen vielä! — keskeytti hänet Meri, joka vaivaloisesti ja mitä suurimman liikutuksen valtaamana asettui hänen eteensä. — Sinä menet! Niin, mene sitten . . . sydämmeni rakastettu, toivoni, elämäni . . . mene, en tahdo sinua kauvemmin pidättää. Mutta ennenkun menet, kuule salaisuus, joka samalla on ollut elämäni suurin riemu ja sen suurin tuska . . .

— Elä kuule häntä! — huudahti vanha Perttilä murtuneella äänellä ja ilmeisesti kauhistuksissaan. — Elä kuule häntä, hän houraile! . . . Ajattele omaa kunniaasi ja minun kunniaani! — kuiskasi hän ankarasti kalpean tyttärensä korvaan.

— Mitä huolin minä sinun kunniastasi ja omastani! — huudahti Meri ennen kuulumattomalla kiivaudella. — Etkö näe, että hän menee . . . elämäni ilo menee eikä koskaan palaja. Hän menee ja sinä tahdot, sinä kova, luonno-

ton isä, että minun pitää antaa hänen mennä kirottuna vieraille maille. Vaan niin ei hän saa mennä. Jokaisen kirouksen sijasta, jonka julistat hänen ylitsensä, annan minä hänelle sata siunausta, ja me saamme kerran vielä nähdä, mitkä niistä enemmin merkitsevät Korkeimman valtaistuimen edessä, sinun vihasi vai minun rakkauteni, äidinisän kirousko vaiko äidin siunaus . . .

— Äitini, sinä? — huudahti Bertel huumaantuneena hämmästyksestä. Herttua Bernhardin hämärät sanat selvisivät nyt yhtäkkiä hänelle.

— Elä usko häntä, hän ei tiedä mitä hän puhuu! — sammalteli Perttilä, koettaen turhaan pysytellä rauhallisena.

Meri oli vaipunut Bertelin syliin. — Nyt se on sanottu! — kuiskasi hän sammuvalla äänellä. Kustaa . . . poikani. Oi, kuinka on outoa ja ihanaa kutsua sinua pojakseen. Nyt tiedät sinä elämäni salaisuuden . . . eikä minun tarvitse kaukaa siitä hävetä. Rakastatko minua? . . . Niin, niin, minä näen sen! Nyt kuolen iloisella mielellä . . . huntu on pudonnut . . . kaikki kirkastuu . . . Isäni . . . minä annan sinulle anteeksi, että olet vihannut ja kironnut tyttäresi lasta . . . Anna sinä minulle anteeksi . . . että minä . . . rakastan . . . siunaan . . . omaa poikaani!

— Kuule minua, äitini! — huudahti Bertel, — kuule minua! Minä kiitän sinua . . . minä rakastan sinua! . . . Sinun täytyy tulla mukaani, minä en enää koskaan sinua jätä. Mutta sinä et kuule minua. Sinä olet niin kalpea . . . auta, Jumala! . . . Hän on kuollut!

— Tyttäreni! Ainoa lapseni! — huudahti musertuneena Perttilä, tuo vanha rautainen talonpoikaiskuningas.

— Elkää tuomitko, ett'ei teitä tuomittaisi! — sanoi vanha Larsson pannen kätensä ristiin. — Ja te, lapsemme, käykää ulos elämään suvaitsevin sydämmin! Kirous ja siunaus taistelevat tulevaisuudestanne, eikä ainoastaan teidän, vaan myöskin jälkeentulevaistenne aina kymmenenteen polveen. Rukoilkaa Jumalaa taivaassa, että siunaus voittaisi!

— Amen, — sanoivat Larsson nuorempi ja Kätchen.

— Tapahtukoon niin, — sanoivat Bertel ja Regina.

Ensimmäisen jakson loppu.

Ensimmäisen jakson sisältö:

Esipuhe, jossa kerrotaan välskäristä ja hänen elämänsä vaiheista . . . . . 5.

Kuninkaan sormus: . . . . . 18.

1. Breitenfeldin tappelu . . . . . 20.
2. Aatelismies ilman nimeä . . . . . 32.
3. Neiti Regina . . . . . 38.
4. Neiti Reginan vala . . . . . 53.
2. Judith ja Holofernes . . . . . 61.
6. Suomalaiset Lech-virran luona . . . . . 82.
7. Uusia seikkailuja . . . . . 88.
8. Nürnberg ja Lützen . . . . . 96.

Miekka ja aura: . . . . . 109.

1. Mies nuijasodan ajoilta . . . . . 115.
2. Hän häpee talonpoikaisnimeään . . . . . 126.
3. Etelän impi pohjolassa . . . . . 136.
4. Talonpoika, porvari ja sotamies . . . . . 144.
5. Neiti Regina saapuu Korsholmaan . . . . . 150.
6. Etelän ja pohjolan rakkaus . . . . . 159.
7. Korsholman piiritys . . . . . 164.

Tuli ja vesi: . . . . . 179.

1. Saalis tappelutantereelta . . . . . 186.
2. Kaksi vanhaa tuttavaa . . . . . 194.
3. Aarrekammio . . . . . 199.
4. Herttua Bernhard ja Bertel . . . . . 211.
5. Vihan ja rakkauden sovinto . . . . . 216.
6. Nördlingenin tappelu . . . . . 226.
7. Tuhlaajapoika . . . . . 232.
8. Pakosalla . . . . . 239.
9. Harhaileva ritari . . . . . 246.
10. Kajaanin linna . . . . . 255.
11. Valtiovanki . . . . . 261.
12. Kiusaaja . . . . . 270.
13. Abi, male spiritus . . . . . 278.
14. Pyhimysten tuomio . . . . . 284.
15. Bertel ja Regina . . . . . 289.
16. Kuninkaan sormus. Miekka ja aura. Tuli ja vesi . . . . . 293.